ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
YAYINLARI

CIX.

Ebū'l-Ḥasen ʿAlī b. İbrāhīm el-Ḳārī' el-Baġdādī

MUḤYİDDĪN İBN UL-ʿARABĪ'NİN MENḲABELERİ

(ed-Durr uṣ-Ṣemīn fī Menāḳib iş-Şeyḫ Muḥyiddīn)

Çevirenler

Dr. Abdulkadir Şener – Dr. M. Rami Ayas

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
YAYINLARI

CIX.

Ebū'l-Ḥasen ʿAlī b. İbrāhīm el-Ḳārī' el-Baġdādī

MUḤYİDDĪN İBN UL-'ARABĪ'NİN MENḲABELERİ

(ed-Durr uṣ-Ṣemīn fī Menāḳib iş-Şeyḫ Muḥyiddīn)

Çevirenler

Dr. Abdulkadir Şener – Dr. M. Rami Ayas

Bu eser, Türkçe'ye, Dr. Ṣalāḥuddīn el- Muneccid'in, "*Menāḳıbu İbn ʿArabī*" adıyla 1959 yılında Beyrut'da yayınladığı édition critique'den çevrilmiştir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ — ANKARA 1972

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRENLERİN ÖNSÖZÜ

İbn ul- ᶜArabī, şüphesiz ki, İslâm kültür çevresinin yetiştirdiği en önde gelen karizmatik şahsiyetlerden biridir. O, özellikle Anadolu'daki kültür hayatını, Tasavvuf cereyanlarını yüzyıllardan beri kuvvetle etkilemiş bulunmaktadır. Günümüzde ise O'nun etkisinin -tıpkı büyük mutasavvıf ve şâir Mevlâna Celâleddin Rûmî gibi- İslâm âleminin dışına taşmakta olduğunu görüyoruz. Bu kitabı édition critique olarak yayınlayan Dr. Salâhuddin el-Muneccid'in belirttiği araştırmacılar dışında Toshihiko Izutsu ile Nihad Keklik'i de zikredebilir; hattâ, Peter L. Berger ve Thomas Luckmann gibi değerli bilgi ve din sosyologlarının da bâzı eserlerinde bu büyük İslâm mutasavvıf ve filozofunun kendilerine etkisini dile getirdiklerini söyleyebiliriz.

Elinizdeki bu küçük eser, İbn ul- ᶜArabī hakkında gelişigüzel yazılmış bir menkabe kitabı değildir. Okuyucu burada, daha çok İbn ul-ᶜArabī etrafında insanlar arası birtakım ilişikleri, çekişmeleri, O'nun öğretisine karşı biribirinden farklı davranışları bulacaktır. Eser, bu büyük şahsiyetle ilgili bir kaynak kitap olmak durumu yanında, yurdumuzda İbn ul-ᶜArabī etrafında geliştirilecek olan ilmî araştırmalara da bir katkısı olacağı düşüncesiyle dilimize çevrilmiştir. Dolayısiyle, yayınlanmasını sağlayan Fakültemiz Dekanı sayın Prof. Dr. Neş'et Çağatay ile Yayın Komisyonu'nun sayın üyelerine; titizlikle basılmasına emek veren Ankara Üniversitesi Basımevi'nin sayın görevlilerine içten teşekkürlerimizi sunmakla kıvanç duymaktayız.

Ankara Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi,
Ocak 1972

M. Rami Ayas
Abdulkadir Şener

METNİ YAYINLAYANIN ÖNSÖZÜ

Feylesof mutasavvıf İbn ul- ʿArabī, aslında Endülüs'lü olup, bir bakıma Şamlı da sayılır. O, *İslām Taṣavvuf Felsefesi* şahsiyetlerinin en büyüklerindendi. Ona, Tasavvufun felsefesini yapmada yardımcı olan yüksek bir akıl, parlak bir anlayış, yaratıcı bir hayâl, coşkun bir duygu, derin bir ilim, geniş bir ufuk, hüküm çıkarma, karşılaştırma ve delil gösterme bakımından büyük bir kudret verilmişti. Böylece O, şahsiyetinin derin izlerini taşıyan özel bir meslek kurmuş, çeşitli mensubları bulunan bir okul meydana getirmiş, kendisinden önce veya sonra gelen filozof mutasavvıfların çoğunun gücünün üstünde yüzlerce eser yazmıştır. İlmi, O'nu *vaḥdet-i vücūd*'a götürmüş, bu görüşü *Ḳur'ān*, *Ḥadīs̱* ve *ʿİlm-i Kelām*'dan, *Yeni Eflatunculuk*, *Stoacılık* ve benzerleri gibi çeşitli felsefî kaynaklardan, kendisinden önceki mutasavvıfların, *Ẓāhiriye* ve *Bāṭıniye* gibi bâzı İslâm fırkalarının görüşlerinden aldığı ilhamlarla felsefî bir öğreti *(mez̲heb)* olarak ortaya koymuş; ve buna kendine özgü damgasını vurmuştur.

Şam'da kendi öğretisine göre yazdığı *Fuṣūṣu'l- Ḥikem* adlı eseri ile öteki eserlerinde, görüşlerini Tasavvufî bir dille açıklamıştır. Onun bu kendine özgü dilinde birçok remzler, benzetmeler, işâret ve mecazlar vardır. Kendisine gelen ilhamları, olduğu gibi, bâzan da kapalı bir şekilde yazmıştır. Dolayısıyle, eserlerini okuyanların, önce O'nun dilindeki terimleri (*Iṣṭılāḥ*) bilmesi, *Taṣavvuf*'dan ve tasavvufî mânalardan zevk duyması gerekir. Bu *bilgi* ve *z̲evḳ*, aslında herhangi bir mutasavvıfı anlamak için de şarttır. Bu durumu bilen İbni ʿArabī, *Tasavvufi ıstılahlar* hakkında ayrıca bir risâle yazmıştır; nitekim O, ıstılahî mânalara eserlerinde yer yer işâret etmiştir. Çünkü, Tasavvuf kitaplarını okuyanların çoğu, Tasavvufun dilini (terminolojisini) bilmiyor, bu kitaplardaki deyimleri halk arasında yaygın olan mânalarına göre yorumluyor ve *Şerīʿat*'ın zâhiri ile çatışma durumuna düşüyorlardı. Ya da onlar, *riyāżet* ve *mücâhede*'de mutasavvıfların tecrübelerini yaşamadıkları için, okuduklarından *z̲evḳ* almıyorlar ve bu yüzden mutasavvıfları da kapalılık, *ṣaṭāḥat*, hattâ *kufr* ve *zındıklık* ile itham ediyorlardı.

İbn ul- ʿArabī'nin durumu da böyle oldu. Birçokları, özellikle ölümünden sonra birtakım *faḳihler* O'na hücumlarda bulunmuşlar,O'nu yermişler ve zındıklıkla itham etmişler, hattâ istisnâsız bütün kitaplarının okunmasını yasaklamak istemişlerdir. Çünkü onlar, O'nun eserlerindeki sözleri, günlük hayatta kullanılan anlamlarına göre yorumluyorlar, *Tasavvuf* ıstılâhındaki anlamlarına baş vurmuyorlardı. Böylece, *ẓāhir*'ini alıp, bunun ötesindeki *bāṭın*'ına önem vermiyorlardı. Sonra, mutasavvıfların maksatlarını anlamak için zarurî olan *mücāhede*'ye girişmemiş ve *riyāżet* tecrübesini edinmemiş olduklarından, tasavvufî *ẕevḳ*'den de yoksun bulunuyorlardı. O'nu, tanıyamadıkları ve anlıyamadıkları için yeriyorlardı. Onlar, *sālik*'i olmadıkları ve bilmedikleri bir ilmin yabancısı idiler.

Ancak, İbn ul- ʿArabī'yi birtakım fakihlerin böylesine yermeleri, diğer bilginlerde O'nu savunma gayretini uyandırdı. Bu bilginlerin kimileri mutasavvıf, kimileri de Tasavvuf sırlarını ve ıstılâhlarını bilen ya da sözü ehline teslim eden fakihlerdi. Onlar da, İbni ʿArabī'yi savunmaya başlamışlar, O'nun o güzel menkabelerini anlatmışlar, bilmediği için düşmanlık eden birinci zümreyi reddetmişlerdir. Nitekim, kişi bilmediğinin düşmanıdır.

Böylece iki zümre arasında bir savaş başladı. Bu savaş, o derece şiddetli idi ki, birkaç yüzyıl sürüp gitti. Bu gün bile onun izlerini görmekteyiz. Çünkü fakihler, donuklukları, dar görüşlülükleri yüzünden, bu filozofu en az zındıklık ve küfr'le itham etmişler; O'na bağlananlar ise faḳihlerin, bilgisiz, sapık, ilim ve anlayış kapılarını Allah'ın kendilerine açmadığı kimseler olduklarını ileri sürerek, onlara karşı çıkmışlardır.

Onu yeren ve tekfir edenler arasında, el- Vāsiṭī, el- Bedr ibni Cemāʿa, ez- Zeynü'l- ʿIrāḳī, İbni Teymiyye, Ebu Ḥayyān el- Endelüsī, İbni Ḫaldūn, ve el- Biḳāʿī v. s. vardır. Bunlar, *ṭarīḳat* ehli değildir. Onu destekleyen ve savunanlar arasında da el- Ḳādī ez- Zemlekānī, Fīrūzābādī, el- Ḳārī' el- Bağdādī, ömrünün sonlarına doğru el- ʿIz ibni ʿAbdisselâm, Süyūṭī, Şaʿrānī, ʿAlī ibni Meymūn v.s. bulunmaktadır.

Savaşın tabiî bir sonucu olarak, İbn ul- ʿArabī'yi savunma ya da yerme ve reddetme konusunda çeşitli risâleler ve birçok kitaplar yazılmıştır.

* * *

Bu kitabın yazarı Ebū'l-Ḥasen ʿAlī b. İbrāhīm b. ʿAbdillāh b. İbrāhīm b.Yūsuf el-Ḳārī' el- Bağdādī, İbn ul- ʿArabī'nin menkabeleri ve O'nu savunma konusunda ilk eser yazanlar arasında bulunmakta olup, Hicrî sekizinci yüzyıl mutasavvıflarındandır. Elimizdeki kitaplarda Onun hal tercümesini bulamadık. Bu kitabın sonunda O'nunla ilgili birtakım lâkaplar vardır ki, bunlardan, O'nun büyük bir mutasavvıf, şeyh ve mürşid olduğunu çıkarabilmekteyiz.

Bu kitap, yazarının hayatı hakkında bize, az da olsa bir ışık tutmaktadır. O, Fīrūzābādī'yi "*şeyhimiz*" sözüyle vasıflandırıyor ve O'ndan, Dehlî'de, H. 784 yılında ders dinlemiş olduğunu zikrediyor[1]. Fīrūzābādī, ülkeleri dolaşmış, Anadolu, Hint, Yemen ve Şam'a gitmiş, Zebid'de ölmüştür.[2] Bu işaret bize iki husûsu; yazarın Hicrî sekizinci yüzyılda yaşadığını ve Hindistan'a uğramış olduğunu göstermektedir.

el- Ḳārī', aynı zamanda bu kitabını, "*aziz kardeşim*" diye, şeyḫ ᶜAḥmed b. el- Reddād es- Ṣūfī el- Yemenī'ye gönderdiğini söylemektedir. İbnu'r- Reddād'ın hal tercemesini ise, birçok yazarlar vermektedir.[3] İbnu'r- Reddād, ârif, âlim ve Yemen'de mutasavvıfların başı idi. H. 748 yılında doğmuş, H. 821 de ölmüştür[4]. el-Ḳārī'in ibnu'r- Reddād'a "*kardeşim*" deyişi, herikisinin aynı tabakadan ve aynı yaşlarda olduklarını gösterir. Fakat, bu kitabı O'na hangi yıllarda gönderdiğini bilmiyoruz.

Yazar, İbn ul- ᶜArabī'nin menkabeleri hakkındaki bu eserini iki bölüme ayırmıştır. Birinci bölümde İbn ul- ᶜArabī'nin hallerini, yaşayışını ve hayatını anlatmıştır. İkinci bölümde ise, âlimlerin O'na karşı vaziyet alışlarını incelemiş, ve onları üç zümre olarak sınıflandırmıştır: 1. O'nu destekleyenler, 2. O'na karşı susup, övgü ya da yergide bulunmayanlar, 3. O'nu yeren ve tekfir edenler. el-Ḳārī', bu üçüncü zümreyi şiddetle reddetmeye çalışmış, onların yanlış kanaatlarını ortaya koymuş, İbn ul-ᶜArabī'nin kitaplarının okunmasını yasaklama konusunda giriştikleri yaygaranın yersizliğini göstermiştir. İkinci zümrenin, İbn ul- ᶜArabī'yle ilgili olarak susuşuna hayret etmiş ve bunları da kınamıştır. O, bu üç zümrenin sözlerini, Muḥyiddīn'i savunmak üzere esas olarak almış, Şeyḫ'in lehinde ve aleyhinde söylenenleri kısaca anlatmıştır.

Bu kitap, bize, birkaç yönden yararlı olmaktadır.

Şöyleki, 1. İbn ul- ᶜArabī çevresinde her iki zümrenin görüşlerini tamamiyle gözönüne sermekte, bu filozofun sözlerinin fikrî hayatta kendisinden sonraki kuşaklarda nasıl bir tesir bıraktığını fakihler ve mutasavvıflar açısından yansıtmaktadır. 2. Ayrıca, İbn ul- ᶜArabī'nin eserlerinden, bize, yeni bir metin sunmaktadır. Bu metin de, Gorgis ᶜAvvād ile ebu'l-ᶜAlā' el-ᶜAfīfī'nin yayınladıkları iki metni doğrulamaktadır. 3. Gene, bu büyük şahsiyetle ilgili araştırmalarda yardımcı olan kaynaklara yeni bir belge katmaktadır.

1. bk. Metin, s. 64; bu çeviri s. 49.
2. Şemsuddīn es- Saḫāvī, ed- Dav'el- Lāmiᶜ, c. X, s 79-82.
3. ed- Dav' ul- Lāmiᶜ, c. I, s. 260; İbni Ḥacer, İnbā' ul- Gumr, Dār ul- Kutub el- Mısriyye'de yazma, H. 821.; Şihāb ud-Dīn Aḥmed b. Aḥmed ez-Zebīdī eş-Şercī, Tabaḳāt ul- Ḫavaṣṣ ehl iṣ-Ṣıdḳı ve'l- İḫlāṣ, s. 30, Ḳāhire 1321
4. Şihābuddīn ᶜAḥmed b. ᶜAḥmed ez-Zebīdī, Tabaḳātu'l- Ḫavaṣṣ ehli'ṣ- Ṣıdḳı ve'l- İḫlāṣ, s. 30 ve devamı

4. Son olarak, Yemende el-Fīrūzābādī ile İbn ul-Ḫayyāṭ arasındaki, Muḥyiddīn ibn ul- ʿArabī'den ötürü ortaya çıkan tartışmaları anlatmaktadır. Nitekim, bu tartışmalara bâzı kaynaklarda da işaret edilmektedir.

Biz, burada, İbn ul- ʿArabī konusunda sözü uzatmak istemiyoruz. Zira, O'nun hayatı, felsefe ve mesleği böyle bir önsözün dar çerçevesine sığmaz. Onun için, araştırmak isteyen okuyuculara aşağıdaki önemli kaynakları göstermekle yetindik.

I– İbn ul-ʿArabī'nin Kendi Eserleri

1. *El- Futūḥāt ul- Mekkiyye*, Būlāḳ, 1293
2. *Fuṣūṣ ul- Hikem*, Ebu'l- ʿAlā' el- ʿAfīfī yayımı, Ḳāhire, 1946
3. *Risālet ul- Ḳuds*, Escurial'da yazma,
4. *Resāilu ibni ʿArabī*, Ḥaydarābād, 1948
5. *İcāzetu ibni ʿArabī li'l- Meliki'l- Muẓaffer*, ʿAbdurraḥman Bedevī yayımı
6. *Fihristu Kutubi ibni ʿArabī*, Haydarābād, Āṣafiyye'de yazma; Gorgis ʿAvvād ve Ebu'l- ʿAlā' el- ʿAfīfī yayımı
7. *Tercumān ul- Eşvāḳ*, Nicholson yayımı, London, 1911
8. *Tercumān ul- Eşvāḳ* şerhi: *Ẕeḫāiru'l- Aʿlāḳ*, Beyrut, 1312.

II– Yaşadığı Hicri VII. Yüzyıl Kaynakları

1. İbn ud- Dübeysī (– H. 637), *Ẕeylu Tārīḫi Bağdād.* Yazmadır, ve bu kitapda ondan iktibaslar vardır. eẕ-Ẕehebī'nin muhtasarına da bk.
2. İbn un- Neccār (– H. 643), *Ẕeylu Tārīḫı Bağdād.* Yazma; bu kitapta bundan da nakiller bulunmaktadır.
3. Sıbṭ ibn il- Cevzī (– H. 654), *Mir' ʿātu z- Zemān*, c. VIII, s. 736, Ḥaydarābād
7. İbn ul- Ebbār (– H. 658), *Tekmilet uṣ- Ṣıla*, c.I, s. 356, Madrid
5. Ebū Şāme (– H. 665), *Ẕeyl ur- Ravḍateyn*, s. 170, Ḳāhire
6. en- Nevevī (– H. 676), *Bustān ul- ʿĀrifīn.* İbn el- ʿımād, *Şeẕerāt uẕ-ẕeheb*'de, Nevevī'nin, bu eserinden nakillerde bulunmuştur.
7. el– Ḳazvīnī (– H. 682), *Āṣār ul- Bilād*, s. 334, Wustenfeld baskısı.

III– Hicri VIII. Yüzyıl ve Daha Sonraki Yıllara Ait Kaynaklar

1. *eẕ-* Ẕehebī (– H. 748), *Tārīḫ ul- İslām*, yazma.
2. *eẕ-* Ẕehebī, *Mīzān ul- İʿtidāl*, c. III, s. 158, Ḳāhire, 1350

3. ez- Zehebî, *al- Muhtaşar ul- Muhtācu ileyhi min Tārīhı Bağdād li ibn id- Dubeysī*, c.I, s. 102, Bağdād
4. eş- Şafedī (– H. 764), *el- Vāfī bi'l- Vefeyāt*, yazma
5. İbn Şākir (– H. 764), *Fevāt ul- Vefeyāt*, c. II, s. 301, Būlāķ
6. el- Yāfi'ī (– H. 768), *Mir'āt ul- Cinān*, Ķāhire
7. İbn Keşīr (– H. 774), *el- Bidāye ve'n- Nihāye*, Ķāhire
8. İbn Ḥacer (– H. 852), *Lisān ul- Mīzān*, c. V, s. 311-315, Ḥaydarābād
9. el- Ḫazrecī (– H. 812), *el- 'Asced ul- Mesbūk*, yazma
10. İbn Tagrīberdī (– H. 874), *en- Nucūm uz- Zāhira*, c. VI, s. 329, Ķāhire
11. eş- Şa'rānī (– H. 973), *et- Tabaķāt u'l- Kubrā*, c.I, s. 163, Ķāhire
12. eş- Şa'rānī, *el- Yavāķīt ve'l- Cevāhir*, c. VI, s. 14, Ķāhire
13. el- Munāvī (– H. 1031), *el- Kevākib ud- Durriyye fī Terācimi's- Sādet iş- Şūfiyye*, yazma
14. el- Munāvī, *Ţabaķāt ul- Evliyā'*, yazma
15. İbnu'l- 'Imād (– H. 1089), *Şezerāt uz- Zeheb*, c.V, s. 190-202, Ķāhire
16. el- Maķķarī (– H. 1134), *Nefḥ uţ- Ţıyb*, Muhyiddin yayımı
17. el- Maķķarī, *Ezhār ur- Riyāḍ*, yazma
18. el- Ḫonsārī (Hicrî XII. yüzyıl), *Ravḍāt ul- Cennāt*, s. 632-637, İran
19. Cemil beg el- 'Azm (– 1927), *'Uķūd ul- Cevher*, s. 13-39, Beyrūt, 1326
20. Ţāhā 'abdu'l- Bāķī Sürūr, *İbnu 'Arabī*, Ķāhire, 1955

IV- O'nu Savunan ya da Yeren Eserler

1. el- Vāsiţī (– H. 711), *Eşi'at un- Nuşūş fī hetk il- Fuşūş*, yazma
2. el- Ķārī' el- Bağdādī (Hicrî VIII. yüzyıl), *ed- Durr uş- Şemīn fī menāķıbi Muhyiddīn*, (yayınladığımız bu eser.)
3. el- Fīrūzābādī (– H. 811), *Risāle bi ism il- Melik en- Nāşır fi'r- Reddi 'alā'ş- Şeyh Muhyiddīn*, yazma
4. et- Taķıyy ul- Fāsī (– H. 832), *Tahzīr un- Nebīh ve'l- Ġabī min el- İftinān bi ibni 'Arabī*, yazma
5. el- Ehdel (– H. 855), *Keşf ul- Ġıţā 'an Ḥaķāiķ ıt- Tevḥīd ve 'aķā-id il- Muvaḥḥıdīn*, yazma

6. el- Biḳā ʿi (– H. 885), *Tenbîh ul- Ġabî ilā Tekfîri ibni ʿArabî*, Ḳāhire

7. es- Suyūṭî (– H. 911),*Tenbîh ul- Ġabî bi Tebrieti ibni ʿArabî*, yazma

8. İbni Meymūn (– H. 917), *Tenbîh ul- Ġabî fî Tenzîhi ibni ʿArabî*, yazma

9. İbni Meymūn, *Tenzîh uṣ- Ṣıddîk ʿan Ṣıfāt iz- Zindîḳ*, yazma

10. el- Ḥalebî (– H. 956), *Tesfîh ul- Ġabî fî Tenzîhi ibni ʿArabî*, yazma

11. eş- Şaʿrānî (– H. 973), *el- Ḳavl ul- Mubîn fî'r- Reddi ʿan Muḥyiddîn*

12. el- Kārî' (– H. 1014), *Ferr ul- ʿAvn min müddeʿî îmāni Fir ʿavn*, yazma

13. en- Nāblusî (– H. 1143), *er- Redd ul- Metîn ʿalā muntakıṣî 'ş- Şeyḫ Muḥyiddîn*, yazma

14. en- Nāblusî, *Şerḥu Cevāhir in- Nuṣūṣ fî ḥalli kelimāt il- Fuṣūṣ*, Ḳāhire, 1323

V– Batı Kaynakları

1. Asin Palacios, Mohidin. in *Homenaje a Menendez y Pelayo*, Madrid 1899: II, 217-256

2. Asin Palacios, La Psicologia segun Mohidin Abenarabi, *Actes du XIV congres inter. des Orientalistes*, Alger 1905. (vol 3, Paris 1907)

3. R. Nicholson, *The Lives of Umar ibnul - Fārid and Ibnul Arabi*, JRAS. 1906, p. 197

4. Asin Palacios, *La Psicologia del extasis en dos grandes misticos musulmanes: Algazel y Mohidin Abenarabi en Cultura Espanola*, pp. 209-235, Madrid 1906

5. Asin Palacios, *El Mistico A murciano Abenarabi*, in *BRAH. Boletin de la Real Academia de la Histori*

    1– Autobiografia cronologia, in vol LXXXVII, Madrid 1925: pp. 96-173

    2– Noticias Autobiograficas de su "Risalat al Cods, vol LXXXVII, pp. 512-611

    3– Caracteres generales de su sistema, vol LXXXVIII, 1926, pp. 582-637

    4– Su teologia y sistema del cosmos, vol. XCII, 1928, pp. 654-751

6. Asin Palacois, *El Islam cristianizado, Estudi del Sufismo a travers de las obras de Abenarabi de Murcia*, Madrid 1931. Bu eseri, Parde Barea, "L'*Islam christianisé caractères de la spiritualité d'Ibn Arabi*" adı ile Fransızcaya çevirmiştir.
7. Asin Palacois, *De la Mystique D' Abenarabi, les états, les demeures et les charismes*, Toulouse 1931
8. Mehmed Ali Aynî, *La Quintessence de la Philosophie de Ibni Arabi*, Paris 1925 (Geuthner)
9. A. E. Affifi, *The Mystical Philosophy of Muḥyid Din Ibnul- ʿArabi*, Cambridge University Press, 1938
10. A. Q. Husaini, *Ibn al Arabi, the great Muslim mystic and thinker*, La hore (Ashraf)
11. H. Corbin, *L'imagination créatrice dans le Soufisme d'Ibn Arabi*, Paris 1958 (Flammarion)
12. Brockelmann, *GAL*, S I, p. 791

YAZMANIN TAVSİFİ

Bu eserin, esas olarak aldığımız yazma nüshası, Hindistan - Bankipore Ḫudābahş Patna kütüphanesinde 2902 numaralı nüshadır. Arap Birliği Yazmalar Enstitüsü, 1952'de bu nüshanın fotokopisini aldırtmıştır. Biz de bu fotokopiden bir sûret çıkarıp yayınladık.

Araştırmalarımızdan sonra, anlaşılmıştır ki, bu yazma nüsha, Brockelmann'ın *Tarih*'inde (*Geschichte Der Arabischen Litteratur*) zikrettiği tek nüshadır. Elimizdeki kaynakların hiçbirisinde, başka bir nüshasından bahsedildiğini görmedik.

Bu yazma, on varakdan ibaret ve H. IX. yüzyıl yazmalarından olup, müteahhir nesh hattı ile yazılmıştır. Her sahife otuz bir satırdır. Her satırda 15-17 kelime vardır. Müstensihin adı da, istinsah tarihi de yoktur. Satırlar arasında, müstensih tarafından bırakılmış boşluklar bulunmaktadır. Aynı zamanda birçok istinsah hataları, dolayısiyle tahrif ve tashifler meydana gelmiştir. Enstitünün fotokopi nüshasında birinci sahife yoktur.

Bu fotokopi, "*Rahman Rahiym olan Allah'ın adıyla. O'na güvenir, O'ndan yardım dileriz. Övgü, alîm, kadîr ve hakîm olan Allah'a özgüdür...*" sözleri ile başlamakta ve şu cümlelerle sona ermektedir : "*Bu, ed-Durr uṣ-Ṣemīn fī Meḥāsin iş-Şeyḫ Muḥyiddīn. (Şeyh Muhyiddin'in güzel menkabeleri hakkında paha biçilmez inci) adlı eserdir*[5]. *Onu, olgun ve olgunlaştırıcı bilgin, erdemli ve yetiştirici, hakikat ehlinin kılavuzu, ibadet ve zühd sahiplerinin çırası, ârif ve muhakkık şeyhlerin şeyhi, sâlihlerin gözbebeği, bidâyet işaretlerinin anahtarı, hidâyet sırrına sahip gönüllerin şerhi, güçlükleri açan, müşkil mâna rumuzlarını çözen mürşid şeyḫ ebu'l- Ḥasen ʿAlī b. İbrāhīm b. ʿAbdullāh b. İbrāhīm b. Yūsuf el- Ḳārī'el- Bağdādī yazmıştır. Allah merkadini nurlandırsın, rahmet ve fütûhatını ondan ayırmasın, āmīn*".

5. Bu cümlede, Kitabın adında yer alan *meḥāsin* kelimesi, *menāḳib* ile eşanlamlıdır. Nitekim yazarın kendisi, eserin ilk sayfasında, onun adını belirtirken *menāḳib* kelimesini kullanmıştır. Kitabın sonundaki bu ifâde ise, yazarın kendi ifâdesi olmayıp, ya şâkirdlerinden birine ya da müstensihe aid olmak gerekir (çev.).

İNCELEME METODUMUZ

Bu eseri, belli kurallarımıza göre inceledik. Yalnız, burada iki noktaya işaret etmemiz gerekiyor.

1. Biz, müellifin, birçok bilginlerin sözlerini tanık olarak kullandığını gözönünde tuttuk. Bu sözlerin bir kısmı basılmış, bir kısmı da yazma eserlerde yer almaktadır. Bunları birbiriyle karşılaştırınca, aralarında birçok farklar, eksik ve fazlalıklar gördük. Dolayısiyle, bu sözleri, dipnotlarda, yazma ve basılmış eserlerden tesbit ettiğimiz şekilde göstermeyi uygun bulduk. Bu tutum, bizim, uzun dipnotlardan kaçınmak ilkemize aykırı ise de, okuyucu, bu sözler arasında bir karşılaştırma yapabilecek; onların, temâyül ve anlayışlara göre nasıl değiştiğini, eksiklik ve katkıların nasıl meydana geldiğini görecektir. Eski metinlerimizi incelerken, araştırıcı ve tarihçiyi şüphe ve ihtiyatla davranmağa götüren mesele de budur.

2. Biz bu eserde birtakım nahiv hatâları, tashif ve tahriflerle karşılaştık. Kuvvetle muhtemeldir ki, bunlar müstensihe aittir. Çünkü, Fīrūzābādī'nin tilmizi olan yazarın, bu türlü hatâları işlemesi düşünülemez. Bunun için, doğrusunu bulduğumuz ifâdeleri düzelttik ve çok zaman, dipnotlarda uzun uzun istinsah hatâlarını göstermeği istemediğimizden, bu düzeltmelere işaret de etmedik. Dipnotlardakini de, sâdece örnek vermek bakımından gösterdik. Doğrusunu bulamadığımız kelimelerin önüne birer soru işareti koyduk. Bunların doğrusunu bulup düzeltenler çıkarsa, şimdiden teşekkür ederiz.

Bu eserde, yazarın, bâzı kusurlu, bağlantısız şiirleri var ki, bir kısmı vezin bakımından da yanlıştır. Bunları da, başka bir metin bulununca düzeltmek üzere, olduğu gibi aldık.

Beyrut, Eylül 1959 Dr. Ṣalāḥuddīn el- Muneccid

ED - DURR UŞ - SEMĪN Fİ MENĀḲIB İŞ - ŞEYḪ MUḤYİDDĪN

(Şeyḫ Muḥyiddīn'in Güzel Menḳabeleri Hakkında Değerli İnci)

RAḤMĀN RAḤĪM *ALLĀH*'ın ADIYLA
O'NA GÜVENİR, O'NDAN YARDIM DİLERİZ.

Övgü, alîm ve hakîm, herşeyden haberdar, eşi ve benzeri olmayıp şekil ve sûretten münezzeh olan *Allah*'a özgüdür. Hiçbir şey O'nun dengi değildir; O, işitir ve görür.

O'na, bize verdiği sayısız iyilik ve sonsuz nîmetlerden ötürü hamdederim. Büyük küçük bütün kusurlarını itiraf edenlerin şükrü ile O'na şükrederim.

Karanlık geceler ve ışıyan günler süresince salât ve selâm; muştulayıcı, korkutucu, parlatıcı bir kandil olan, üstünlüğü bütün Tanrı elçilerince tanınan *Muḥammed*'e ve O'nun āl'ine olsun.

> "*Bütün peygamberlerden sonra gelmişse de*
> *O aslında önce idi peygamberlerden*
> *Onlar hâcipleriydi O'nun hidâyet alayında*
> *Yadırganmaz hâciplerin önden gelmesi.*
> *O doğrulttu din okunu eğildikten sonra*
> *O'ndan sonra olmadı doğrultan, eğrileni*"

İmdi, şeyḫ Muḥyiddīn'in menkabeleri hakkında paha biçilmez inci "*Ed-Durr uṣ- Ṣemīn fī Menāḳib īş- Şeyḫ Muḥyiddīn*" adını verdiğim bu risâleyi, aziz kardeşimiz büyük şeyḫ (şihāb ul- Ḥaḳḳ ve'd- Dīn) Aḥmed b. er- Reddād eṣ- Ṣūfī el- Yemenī'ye gönderdim. O'nun faziletinin eserleri dâim olsun, parlak sabahlar aydınlığı süresince ilminin sancakları dalgalansın. Bu eserde, şeyḫ Muḥyiddīn'in hâllerini, sözlerini kısaca, fazla uzatmaksızın anlattım. Nitekim, O'nun ilgi çekici yaşayışı ve eşsiz âdâbı ve Allah'ın O'na lûtfettiği nimetleri, O'na kötülük kapılarını kapayışı; kendi eserlerinde, özellikle *el-Futūḥātu'l- Mekkiyye*'sinde anlatılmıştır.

İmdi, yardım istenecek Allahtır. İrfan da O'ndan dilenir.

Bu risâleyi iki bölüme ayırmak gerekmektedir. Birinci bölüm O'nun hâlleri, ikinci bölüm de sözleri hakkındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İbn ul-ᶜArabī'nin Hâlleri

Bu konuda, O'nun değerli arkadaşları ve ileri gelen dostlarından pekçoğu önemle durmuştur. Ben de, acz ve kusurlarımı itiraf ederek, bunlardan birkısmını zikrediyorum.

Bilesin ki, - Allah seni başarılı kılmakla desteklesin ve sana gerçeği göstersin- tarih bilginleri O'nu, şeyh, imam, insanların kılavuzu, hükümlerin dayanağı, yaygın ışık, kuşatıcı deniz, ilâhî vergilerin ve insanların sâhibi, iki yolun müftîsi, iki fırkanın hücceti, âriflerin sultanı, hakikat ehlinin burhanı, din ve ümmetin canlandırıcısı (*Muḥyi'l- Milleti ve'd-Dīn*) *Ebū ʿAbdillāh Muḥammed*[1] *b. ᶜAlī b. Muḥammed b. Aḥmed b. ᶜAlī el- Ḥātimī et- Ṭāī el-Endelusī diye* anarlar. O, kısaca, *İbn ul- ᶜArabī* diye tanınır.

Allah bize, O'nun, bizi dünya ve ahrette *ḥāl* ve *ḳāl* yüceliğine ulaştıracak parlak ve temiz sırlarının bereketlerini akıtsın.

O, ne uzun, ne de kısa boylu idi. Yumuşak tenliydi. Karnı, ne şişkin, ne de çekikdi. Benzi beyaz olup, sarışına, altın kırmızısına çalardı. Saçları oldukça uzun ve dalgalıydı. Aydınlık yüzlü, iri gözlü idi. Gözlerinden yaş eksik olmazdı. Sırtı ve uylukları etli değildi. Berrak ve kalınca sesli idi; yüksek sesle konuşmazdı. Uzun parmaklı ellerinin ayaları genişti. Az konuşur, gerekmedikçe gülmezdi. Melankolik (*Sevdaî*) ve hırçın (*Safravî*) mizaçlıydı. Gözlerinde yorgunluk hissedilirdi. Yürüyüşü, ne çabuk, ne de yavaşdı. *İlm-i Firaset* bilginleri, bu şemâilin, en güzel ve en uygun şemâil olduğunda birleşmişlerdir. Bu şemâile, ancak Hz. Peygamber ve şeyḫ Muḥyiddīn'in sâhip olduğu bilinmektedir.

Doğum yeri, Endülüs şehirlerinden Mürsiye[2]'dir. 17 Ramazan H. 560 yılı Pazartesi gecesi doğmuştur. Orada büyümüş, sonra, 568 yılında, Endülüs'ün başkenti olan İşbiliye[3]'ye gitmiştir. Burada 598 yılına dek oturmuştur.

1. Metinde: Muḥammed b. Muḥammed b. ʿAlī
2. Bk. Ebū ʿAbdillāh Muḥammed b. Muḥammed el- Ḥimyerī (öl. H. 900), *er- Ravḍ ul- Miʿṭār*, s. 184. İspanyolcası Murcia'dır.
3. Bk. aynı eser, s. 18. İspanyolca, Sevilla.

Sonra, Doğu ülkelerine gitmiş ve hepsini gezip dolaşmıştır. Haccetmiş, Mekke-i Mükerreme'de birçok yıl mücâvir olarak kalmıştır. İleride söz konusu olacağı üzere, orada, *el- Futūḥāt ul- Mekkiyye* v.b. gibi eserlerini yazmıştır.

Kendisi, memleketinin yüksek tabakasına mensup; o günün emir ve vezir çocukları arasında idi. Babası, İşbiliye'de Endülüs Sultanının veziri idi. Birgün, babasının arkadaşlarından bir emir, O'nu, diğer emirlerin oğullarıyla birlikte dâvet etmişti. Şeyh Muhyiddin ve diğer gençler toplanmışlar, yemek yemişler, ve kendilerine içki sunulmuştu. Sıra şeyh Muhyiddin'e gelince, kadehi eline aldı, içmeğe niyetlendi. Tam bu sırada bir ses O'na, "ey Muḥammed, Sen bunun için mi yaratıldın!" dedi. Bunun üzerine O, kadehi yere attı ve şaşkın bir halde dışarı çıktı. Evlerinin önüne geldiğinde, kapıda vezirin koyun çobanını gördü. Adamın üstü başı her günkü gibi toz toprak içindeydi. Çobanla birlikte şehrin dışına çıktı. Onun elbiselerini alıp kendisi giydi, kendi elbiselerini de ona verdi. Bir süre, yalnız başına Mezarlığa varıncaya dek gitti. Burası, bir ırmak kıyısındaydı. Orada kalmak istedi. Mezarlığın orta yerinde, yıkılmış, topraklara karışmış ve küçük bir mağara şeklini almış bir kabir buldu. İçerisine girip, *ẕikrullah* ile meşgul olmağa başladı. Oradan ancak namaz vakitleri çıkıyordu.

Şeyḫ Muḥyiddīn -*Tanrı* O'ndan razı olsun-, şöyle demiştir: Mezarlıkta dört gün kaldım, sonra, oradan bütün bu ilimlerle birlikte çıktım.

Bundan sonra Mağrib[4] bilginleri, *ṣāliḥ* ve *velī*'leri ile buluşup görüştü. Hepsi O'nun değerinin yüceliğini kabul etti, O'nun emir ve nehiylerine boyun eğdi, şan ve mevkiinin yüksekliğini tanıdı. O'nunla çağının bilginleri arasında geçen sohbetlere, tartışmalara, yazışmalara insan vâkıf olsa, O'nun görülmemiş hâlleri ve işitilmemiş sözleri karşısında kalbi hayrete düşer; aklı, başından giderdi. Bunların hepsi O'nun eserlerinde anlatılmış bulunmaktadır.

Daha sonra, Mekke-i Mükerreme'ye gidip haccetmiş ve Anadolu'ya gelmiştir. Çağının kutbu şeyḫ Ṣadruddīn Muḥammed b. İsḥāķ el- Ķōnevī'nin annesiyle evlenmiş ve Sadruddin O'nun elinde yetişmiştir. Sonra, bir süre Mekke'de mücâvir kalmış, daha sonra da Şam'a gitmiştir. İşte orada bu mesleğin başı oldu.

Artık, hayatı boyunca, ölümüne dek Şam'da oturmuş; beş yüzü aşan ve bir benzeri yazılamayan ilgi çekici eserlerini yazmakla uğraşmıştır. Bunları ikinci bölümde göreceğiz.

638 yılı 22 Rebiulâhir Cuma gecesi vefât etmiş ve cenâzesi için, unutulmaz bir tören yapılmıştır. Şam hükümdarı, yaya olarak, emîrler, vezirler, bilginler ve halkla birlikte cenâzesini teşyi etmiştir. Şam'da, cenâzesine katıl-

4. Metinde العرب yazılı olduğu halde, yayınlayan, الغرب okunmasını uygun bulmuştur.

mayan kimse kalmamıştır. Çarşı ve dükkânlar, O'nun tâziyesi için, üç gün kapalı kalmıştır. Şam'ın Ṣālihiyye semtinde, Kasyon dağının eteğindeki Muḥyiddīn b. ez- Zekī mezarlığına defnedildi ve kendisi için bir türbe yapıldı. Orası, her çağda büyüklerin ziyâret ettikleri ve ziyâretçilere türlü sırların açıldığı, güzel kokuların yayıldığı, hâcet sâhiplerinin her vakit dualarının kabul olunduğu bir yer, bir ziyâretgâhtır.

Allah kendisinden razı olsun, O, büyük bir şeyh, değeri yüce, gönlü geniş, şer'î ilimlere vâkıf, hakikat bilgilerinin sırlarında ve akılların hayrete düştüğü diğer ilimlerde derin meleke sâhibi idi. Zamanının tek adamı, akranlarının en görkemlisi, arkadaşlarının en üstünü idi. Kendi gününde ve çağında O'na denk bir kişi görülmemiştir. Yaşadığı yıllarda, başka çağlarda bulunmayan büyük bilginler, büyük fakihler, büyük şeyhler vardı ama, hepsi de O'nun ilmini ve üstünlüğünü kabul etmişlerdi. Biz, çağının bilgin ve fakihlerinden hiçbirinin O'na itiraz ettiğini bilmiyoruz; aksine,en uzak ülkelerden bile, O'na gelirlerdi. O, aklî ve naklî ilimlerin hepsinde imam ve ilim ehlinin başta geleni (*muḳtedā*) idi. Kadılar ve emîrler O'nun hizmetinde olup, *Tasavvuf* ve *sülûk* ehli O'nun yolunda giderlerdi.

Hazreti Şeyhe karşı tutumları bakımından, insanlar, üç zümreye ayrılmıştır.

BİRİNCİ ZÜMRE

Bunlar, kendisinin çağdaşları olup, O'nu, hertürlü üstünlükle vasıflandıran, kendilerinden üstün tutan kimselerdir: İmam Faḫruddīn Muḥammed b. ʿUmer b. Ḥuseyn er-Rāzī, şeyḫulislâmların şeyḫi İmam ʿIzzuddīn b. ʿAbdi's- Selām, şeyḫlerin şeyḫi Şihābuddīn ʿUmer b. Muḥammed Suhreverdī, şeyh Saʿduddīn Muḥammed b. el- Müeyyed el- Ḥamevī, şeyh Kemāluddīn ez- Zemlekānī, Mâlikîlerin Ḳāḍī'l- Ḳuḍāt'i, el- Ḥāfız b. ʿAsākir, İbn un-Neccār, İbn ud- Dubeys̱ī, ve melik ul- ʿulemā büyük kadı Ebu Yaḥyā Zekeriyyā b. Muḥammed b. Maḥmūd el- Enesī el- Ḳazvīnī gibi. Bunlardan başka, sözü uzatmamak için adlarını saymadığım, Şeyḫ'le yazışan ve sohbet eden pekçok bilgin vardır. Onların da adları ile aralarındaki sohbet ve yazışmaları zikretseydim, tercih ettiğim ihtisar işinden uzaklaşmış olurdum.

İmam Faḫruddīn er-Rāzī'nin[5] halkdan ayrılıp uzlete çekilişi, Muḥyiddīn ibn ul- ʿArabī'nin irşâdı ile olmuştur. Şöyleki, İmam Faḫruddīn er- Rāzī, bir gün, arkadaşları ve seçkin öğrencileri arasında otururken, birdenbire şiddetli bir şekilde ağlayıp bayılacak hâle geldi, yanındakiler durumundan endişe ettiler; ayılınca gözyaşlarını zor tuttu ve yanındakilerin, ağlamasının sebebini sormaları üzerine, "otuz yıldır itikad ettiğim bir meselenin, şu anda içime doğan bir delil ile başka türlü olduğu anlaşıldı. Bunun için ağladım ve kendi kendime, *belki bana şu anda doğru gibi görünen de önceki gibidir* dedim" dedi. Rāzī'nin bu durumu şeyḫ Muḥyiddīn'e ulaşınca, O'nu uyarma fırsatını kaçırmamıştır. Nazarî ilimlerden uzaklaşıp, *ilâhî nefḥa*'lara gönlünü açmasını, başka bağların hepsini kesmesini ve ilmi doğrudan doğruya Allah'dan almasını öğütlemiştir. Bu maksatla O'na, ancak seçkin kimselere açılması gereken gizli ilminden bir mektup göndermiştir. Bu mektup, bende ve bazı kimselerde vardır. Sözü uzatmak korkusu olmasaydı, onu da buraya alırdım. İşte, Rāzī'nin inzivâya çekilmesinin, söz ve hâllerini değiştirmesinin sebebi

5. Muḥammed b. ʿumer b. Ḥuseyn er- Rāzī (– H. 606). İlm-i Kelam, Mantık ve Tefsire dair birçok eserleri vardır. Meşhur *et- Tefsīr ul- Kebīr*'in yazarıdır. İbn Sīnā'nın Mantığa ait eserlerini de şerhetmiştir. Bk. İbn Tagriberdi, *en- Nucūm uz- Zāhira*, c. VI, s. 197.

budur. Bu mektup O'nu son derece etkilemiş, O'nun için bütün feyz ve bereketin kaynağı olmuştur. Hattâ, Rāzī, onun etkisiyle şöyle söylemiştir:

Akılların son ileri atılışı, bağlanmak.
Emeklerinin çoğu sapıklık, bilginlerin.
Ruhlarımız bedenlerimize yabancı
Vebâl ve sıkıntı , dünyamızın verimi
Birşeycik elde edemedik
Araştırmamızdan ömür boyunca
Ḳīl u Ḳāl derledik ancak
Nice devlet ve adamlar gördük
Ki hepsi yokolup gitti
Nice dağlar var ki dorukları yüce
İnsanlar göçüp gitti ama dağlar yerinde

İmam, şeyhulislâmların şeyhi ʿIzzuddīn (ʿAbd ul- ʿAzīz) b. ʿAbdis-Selām[6] رضي الله عنه a gelince: Büyük kadı, köylü kentli herkesin yardımcısı Mecd ud-Dīn el-Fīrūzābādī, şeyḫ ʿIzzuddīn b. ʿAbd is- Selām'ın hizmetçisinden şöyle rivayet etmiştir: "Şeyḫ ʿIzzuddīn'in huzurunda ders meclisinde idik. Söz, *er- ridde* (dinden dönme) konusuna gelmişti. Burada, *zındık* (الزنديق)kelimesi üzerinde konuşuldu. Huzurda bulunanlardan bir kısmı, bu kelime Arapça mı, yoksa Farsça mıdır diye sordu. Birisi, Arapçalaşmış Farsça bir kelimedir, aslı زنْ دين dir, yâni *gösteriş dini* (دين المُرأة) dir, dedi."

Bana göre, bu yanlıştır. Çünkü زَنْ kelimesi Farsça, دين kelimesi de Arapçadır. O halde, o kimsenin söylediği nasıl doğru olabilir? Hakikat odur ki, mecusîlerin *Zend* (زند) adlı bir kitabı vardır. Bu kelimenin anlamını ve yorumunu ancak onu koyan bilir. Bu kitabı ortaya koyan Zerdüşt'tür. Ve O, bunun Allah'dan olduğunu ileri sürmüştür. Bu iddia, Hz. Peygamberin, onları (mecûsîleri) *ehl-i Kitab* yerine koyunuz ama kestiklerini yemeyiniz, kadınlarıyla evlenmeyiniz" hadîsi ile bâtıldır, bu konuda icma hâsıl olmuştur. Kısaca, o kitaba bağlananlara *Zendî* (زندي) denilmiş, Araplar da bunun sonuna bir ق ekleyerek زنديق demişlerdir. İşte, o kelime, böylece Arapçalaştırılmıştır[7].

6. Şāfiʿī mezhebinde ictihad mertebesine ulaşmış Şamlı bir bilgindir. Dört bir yandan gelen öğrencileri okutmuş, birçok imamlar yetiştirmiştir. Çok sayıda eseri vardır. Eski Mısır'da kadılık yapmıştır. H. 660 yılında ölmüştür. Bk. *en- Nücūm uz- Zāhira*, c. VII, s. 208.

7. Bu kelimenin türetilişi ve anlamları için bk. (Ebū Manṣūr Mevhūb b. Aḥmed) el- Cevālīḳī, *el- Muʿarrab*, s. 166. Yazarın buradaki açıklaması el- Cevālīḳī'nin adı geçen eserinde yoktur. Ayrıca bk. *Şifā ul- Ġalīl.*

O zâtın sözüne dönelim: "*Zendīn* (زَنْدين) yâni *gösteriş dini* ifâdesi Arapçalaştırılarak, *zındık* (زنديق) olmuştur. Bu, inanmış gibi görünüp, küfrünü gizleyen demektir."

Bana göre, bu da yanlıştır. Çünkü, inanmış gibi görünüp küfrünü gizleyen kimseye *zındık* değil, *münâfık* denir. Bu kelime النَّفَقُ kökünden türetilmiştir. O da, ada tavşanının yuvasının deliği anlamına gelmektedir. Çünkü bu hayvancığın yuvasının iki deliği vardır; birine *nāfiḳā* (نَافِقَاء) ötekisine de *ḳāṣıʿā* (قَاصِعَاء) denir. Bu hayvan, *nāfiḳā*'dan sıkıştırılırsa *ḳāṣıʿā*'dan çıkar; *ḳāṣıʿā*'dan sıkıştırılınca *nāfiḳā*'dan kaçar. *Münāfıḳ* da böyledir; sıkışınca, yerine göre, ya *mü'min* ya da *kâfir* görünür. *Zındık'a* gelince, o, Aydınlık (النور) ve Karanlığa (الظُّلْمَة) inanan kimsedir; bu da, *İkicilik* (الثَّنَوِيَّة) dinidir. Bu dinden olanlar, *Yezdan* (يزدان) ve *Erimen* (أهرمن) e[8] inanırlar.

"O zat, bunları söyledikten sonra, orada bulunanlardan birisi, kim gibi? diye sordu. Şeyẖ ʿIzzuddīn'in yanında oturan biri de, Şam'daki İbn ul-ʿArabī gibidir dedi. Şeyẖ ʿIzzuddīn ise, hiçbir şey söylemedi, o adama cevap da vermedi.

"O gün ben oruçluydum. Şeyẖ ʿIzzuddīn de oruçluydu. Beni, birlikte iftara çağırdı. O'ndan ikram ve ilgi gördüm. Dedim ki "efendim, çağımızın *el- ġavṡu'l- ḳuṭbi'l- cāmiʿ*i kimdir, biliyor musunuz?" O, "bundan sana ne, yemeğini ye" dedi. Söyleyişinden, kendisinin O'nu bildiğini anladım. Yemeği bıraktım ve "Allah aşkına o kimdir, bana tanıtın" dedim. Gülümsedi ve dedi ki, "O, *Şeyẖ Muḥyiddīn ibn ul- ʿArabī*'dir." Bunun üzerine, susarak başımı önüme eğdim ve şaşkına döndüm. Şeyẖ رضى الله عنه "sana ne oldu?" diye sordu. "Şaşırdım", dedim. "Niçin?", dedi. "Bugün, sizin yanınızda oturan kimse, Şeyẖ Muḥyiddīn ibn ul- ʿArabī için neler söylemedi, siz de sustunuz, ona cevap bile vermediniz". Şeyh ʿIzzuddīn b. ʿAbd is- selām gülümsedi ve "sus, orası *faḳihlerin meclisi* idi", dedi."[9]

---

8. Eski İranlılara göre Yezdan يزدان iyilik tanrısı, Ehrimen أهرمن ise şeytandır.

9. Bk. es- Ṣafedī, *el- Vāfī bi'l- Vefeyāt* (yazma, III. Ahmed Kütüphanesi, varak 83 b)'da, ʿİzzuddīn b. ʿAbdisselām'ın, Şems ud- Dīn eẕ- Ẕehebī ve İbn Teymiyye el- Ḥarrānī'den naklederek, "İbn ul- ʿArabī kötü bir şeyhdir, yalancıdır, âlemin ezelî olduğuna ḳāildir, zinâyı haram saymamaktadır" dediğini zikretmiştir. İbn Teymiyye'nin İbn ul- ʿArabī'ye karşı tutumu bilinmektedir. *Şeẕerāt uẕ- Ẕeheb* (c. V, s. 193)'de el- Munāvī'den, ʿİzzuddīn'in önceleri İbn ul- ʿArabī'yi yerdiği, daha sonra O'nu *velī*'lik ve *kutb*lukla vasıflandırdığı nakledilmiştir.

Anlaşılıyor ki, şeyḫ ʿİzz ud-Dīn b. ʿAbd is- Selām, faḳihlerin, ilimlerinin çerçevesine girmeyen birşeyi yermekte mâzur olduklarını kabul etmiş, şeyḫ Muḥyiddīn'in gerçek hâlini, onun şan ve değerinin yüceliğini anlayacak durumda olan hizmetçisine açıklamıştır.

Şeyḫulislâm Şihāb ud-Dīn ʿUmer b. Muḥammed es-Suhreverdī,[10] Allah O'ndan razı olsun, şeyh Muḥyiddin ile Mekke-i Mükerreme'de buluşup konuşmuştur. Birbirlerinden ayrıldıktan sonra, Şihābuddīn'e, "şeyh Muḥyiddīn'i nasıl buldun" diye sormuşlar. "O, sâhili olmayan bir denizdir," cevabını vermiş; Şeyh Muḥyiddīn'e de şeyh Şihābuddīn'i nasıl bulduğunu sorduklarında, "O, sâlih bir kuldur," demiştir.

eş- Şeyḫ el- Mudaḳḳiḳ el- Muḳaḳḳıḳ Saʿduddīn Muḥammed b. el- Muєyyed b. ʿAbdillah b. ʿAlī b. Ḥammūye el- Ḥamevī[11], Allah temiz ruhunu takdis etsin, Şam'dan memleketine dönünce seçkin arkadaş ve dostları kendisine, "Şam'da bilginlerden kimi bıraktın?" diye sormuşlar; O da, "orada, şeyḫ Muḥyiddīn'i, dibi ve kıyısı olmayan coşkun bir denizi bıraktım" demiştir.

Şam'ın büyük şeyhlerinden Kemāluddīn ez- Zemlekānī'yi ikinci zümre arasında ve ayrıca kitabın ikinci bölümünde anlatacağız.

Şāfiʿī başkadılarından Şemsuddīn el- Ḫōyī[12], şeyḫ Muḥyiddīn'e kul gibi hizmet eder ve O'nun her isteğine boyun eğerdi. Her gün, Muḥyiddīn'in yanına girip mübârek yüzünü görmeden önce, onun adına otuz dirhem sadaka verirdi. "*Ey iman edenler, siz Peygambere mahrem birşey arzetmek istediğiniz vakit, bu mahrem konuşmanızdan önce sadaka verin*"[13] âyetini okurdu.

Mālikīlerin başkadısı[14] kızını O'nunla evlendirmiş ve kendisi de hizmetinde bulunmuştur.

---

10. Ârif, sûfî ve mürşid'dir. ʿAbdulḳādir el- Cīlī (Gīlānī) ile arkadaşlık etmiştir. Tasavvufta büyük bir mevkii vardır. Birkaç sûfî ribatında şeyhlik etmiştir. Ḫalife en-Nāṣır, kendisini, H. 597 yılında Şam'a, el- melik ul- ʿādil'e ve H. 614 de Ḫārezmşāh'a elçi olarak göndermiştir. Birçok meşhur eserleri vardır. H. 632 de ölmüştür. Bk. *en- Nucūm uz- Zāhira*, c. VI, s. 165, 166, 219, 284
11. Saʿd ud- Dīn Muḥammed b. el- Müeyyed (b. ʿAbdillāh b. ʿAlī b. Ḥammūye) el- Ḥamevī (– H. 652). Zâhid ve âbid büyük sûfîlerden olup, *mücâhede* ve *riyâzat*'la meşhurdur. Bir süre Şam'da oturmuş, sonra Ḫorāsān'a dönmüştür. Tatarlardan birçok insan O'nun vasıtasıyla müslüman olmuştur. Bk. *en- Nucūm uz- Zāhira*, c. VII, s. 31.
12. Şems ud- Dīn Ahmed b. Ḫalīl el- Ḫōyī, Âzerbaycan şehirlerinin birinden (Ḫōy) olup, büyük bir bilgindir. Şam'da başkadılık yapmıştır. Bk. bizim yayınladığımız: *Kuḍātu Dimaşḳ*, s. 65.
13. Mücâdile sûresi, 12.
14. Bu zat, Şam'da Malikî mezhebine göre ilk başkadılık eden Zeynuddīn ez- Zevāvī olsa gerek. Ölümü H. 681 dir. Bk. *Kuḍātu Dimaşḳ*, s. 243.

Tārīḫu Dimaşḳ'ın ve daha birçok güzel eserlerin yazarı el- Ḥāfıẓ ibni ʿAsākir, Muḥyiddīn'in talebesi ve dergâhına devam edenler arasındaydı[15].

İbn un- Neccār[16]'a gelince; o da şöyle demektedir: "şeyḫ Muḥyiddīn'le Şam'da buluştum. O'nu imam, bilgin, kâmil, ilimlerde mütebahhir, hakikatlerde *rusūḫ* sâhibi olarak gördüm. O'nun eserlerinden yararlandım. Kendisine doğumunu sorduğumda, "Mürsiye'de, Hicrî 560 yılı 17 Ramazan Pazartesi günü doğmuşum", dedi. Şeyh ebū ʿAbdillah Muḥammed b. ʿAbd il- Vāḥid el- Maḳdisī[17] bana, şeyḫ Muḥyiddīn İbn ul- ʿArabī'nin, Hicrî 638 yılı Rebiulâhir ayının yirmi ikinci Cuma gecesi vefât ettiğini yazmıştı ki, ben o zaman Maḳdis'de (Kudüs) idim; kendisi de Şam'da bulunuyordu.

Şeyḫ ebū ʿAbdillah el- Maḳdisī, şeyḫ Muḥyiddīn'in yakın dostlarından ve meclisi şerîfine devam edenlerdendi.

ibn ud- Dubeyṣī[18], tarihçidir. Değerli birçok eserleri vardır. O, der ki: Şeyḫ Muḥyiddīn ibn ul- ʿArabī Bağdad'a geldi, kendisiyle görüştüm. O'nu, vasıflandırıldığından çok daha ulu, bilindiğinden çok daha yüce buldum. Eserlerinden faydalandım. Bana, kendisinin, İşbiliye'de el-Ḥāfıẓ ebu Bekr Muḥammed b. Ḫalef el- Laḫmī'den, Kurtuba'da da el- Ḥāfıẓ ebū'l- Ḳāsım b. Bişkuvāl[19] den Ḥadīṣ-i Nebevī öğrendiğini söyledi.

Melik ul- ʿulemā, büyük kadı ebū Yaḥyā Zekeriyyā b. Muḥammed b. Maḥmūd el- Enesī el- Ḳazvīnī[20], *Āṣār ul- Bilād ve aḫbār ul- ʿİbād*[21] adlı oniki

15. Burada müellif yanılmaktadır. Çünkü, tarih yazarı el- Ḥāfiẓ ibni ʿAsākir, Şam'da, H. 571 yılında ölmüştür. İbn ul- ʿArabī ise H. 560 da doğmuş olup, İbn ʿAsākir öldüğü zaman onbir yaşında idi. İbn ul- ʿArabī doğu ülkelerine H. 598 de gelmiştir. Belki, müellif, el- Ḳāsim ibni ʿAsākir'i kasdetmektedir ki, O, tarih yazarı el- Ḥāfıẓ ibni ʿAsākir'in oğludur ve ölüm yılı H. 600 dür. Bu el- Ḳāsim de İbn ul- ʿArabī'nin talebesi değil, hocaları arasındadır. İbn ul- ʿArabī, el- Ḳāsim'in kendisine umumî bir icâzet verdiğini söylemektedir. Bk. *İcāzetu İbn il- ʿArabī lil Melik il- Muẓaffer.*
16. Ebū ʿAbdillāh Muḥammed b. Maḥmūd el- Ḥāfıẓ Muḥibbuddīn ibn un- Neccār (– H. 643). Büyük hadîs bilginlerindendir. *Tārīḫu Bağdād*'ın yazarıdır. ez- Ẕehebī, *el- ʿİber*'de O'nu, *s i ḳ a* ve *itḳan sâhibi* olarak vasıflandırır. Birçok eseri vardır. Bk. ibn ul- ʿImād, *Şeẕerāt uẕ- Ẕeheb*, c. V, s. 226.
17. Ebū ʿAbdillāh b. ʿAbd il- Vāḥid eḍ- Ḍıyā el- Maḳdisī (– H. 643) Şam'daki büyük Ḥanbelī bilgin ve muhaddislerindendir. Bk. *Şeẕerāt uẕ- Ẕeheb*, c. V, s. 224; *en- Nucūm uz- Zāhira*, c. VI, s. 354.
18. Muḥammed b. Saʿīd ed- Dübeyṣī (– H. 637). Vāsıt'ın nâhiyelerinden biri olan Dübeyṣā'dandır. Tarihçi ve muhaddistir. el- Ḫaṭīb'in *Tārīḫu Bağdāt*'ına es- Semʿānī'nin zeyl olarak yazdığı tarihe bir zeyl yazmıştır. Bk. *el- Vāfī bi'l- Vefeyāt*, c. III, s. 102, Dedering basımı, Şam 1953.
19. Metinde: Biskuvāl
20. Ebū Yaḥyā Zekeriyyā b. Muḥammed b. Maḥmūd el- Enesī (– H. 682). Enes ibni Mālik'in soyundandır. Kazvinlidir. Tarihçi, coğrafyacı ve kadı idi.
21. Bu eseri Alman müsteşrik Wüstenfeld 1848 yılında bir cilt halinde bastırmıştır.

ciltlik eserinde, İşbiliyye'yi anlatırken şöyle demektedir: "Endülüste büyük bir şehirdir. Endülüs illeri arasında her türlü üstünlüğü, güzel havası, tatlı suyu, verimli toprağı ve her çeşitten meyvesinin bolluğu, deniz ve kara avcılığı ile temâyüz eder[21b]. Şeyh, imam, âlim, fâzıl, mürşid, âriflerin sultanı, Hak'kın ve dinin canlandırıcısı olan Muḥyiddīn ebu ʿAbdillah Muḥammed b. ʿAlī b. Muḥammed b. Aḥmed b. ʿAlī el- Ḥātimī et- Ṭāī el- Endelusī bu şehirdendir. O'nu Şam'da H. 630 yılında gördüm. Şeyh, bilgin, ârif, *Şerīʿat* ve *Haḳīḳat* ilimlerinde mütebahhirdir; çağının *muḳtedā* (مُقْتَدَى) sıdır. Ululukta eşsizdir. Çok değerli eserleri vardır. Birgün bana, şöyle bir hâtıra anlatmışlardı: "İşbiliyye şehrinin bir sokağında gelip geçenlerin üzerine abanan bir hurma ağacı vardı; halk, onun kesilmesini söz konusu etti, hattâ ertesi gün, kesilmesine karar verdi." Şeyḫ Muḥyiddīn, şöyle devam etmişti: "O gece Peygamber aleyhisselâmı düşümde gördüm. Hurma ağacının yanında ayakta duruyorlardı. Ağaç, O'na şikâyetle, şöyle söylemekteydi: Yâ Resûlallah, gelip geçmelerini engellediğim için beni kesmek istiyorlar. Bunun üzerine, Peygamber efendimiz mübârek elleriyle o ağacı sıvazladılar; o da doğruluverdi. Uyanınca, doğruca hurma ağacının bulunduğu yere gittim. Baktım ki, düşümde gördüğüm gibi doğrulmuş. Durumu halka anlattım, şaşırıp kaldılar ve uğur sayarak ağacı bir *ziyâretgâh* eylediler".

Çağdaşı olup kendisini her türlü üstünlükle vasıflandıran, bütün ilimlerde söz sâhibi olduğunu anlatan bu bilginler gibi daha niceleri vardır ki, burada onlardan söz etmedik. Hepsini de ansaydık, kitabın bu bölümü çok uzardı ve benimsediğimiz derli toplu anlatmadan uzaklaşmış olurduk. Fakat, tafsilâta girişmeksizin, kısaca, O'nun üstünlüğünü ortaya koyan, açık delillerle kandırıcı bir anlatma yolunu tuttuk.

O'nunla ilgili haberlere önem veren, eser ve menkabelerini inceleyen bazıları şöyle bir olay anlatmışlardır: "Endülüs sultanı Mekke-i Mükerreme'ye çok miktarda mal göndermiş ve vekîline, bu malı, ancak yerli halka dağıtmasını buyurmuştu. Bir tesâdüf eseri olarak o yıl, hiç benzeri görülmeyen bir şekilde şeyhler, bilginler, fakihler ve her türlü ilim ehli Mekke-i Mükerreme'de toplanmışlardı. O yıl ki, şeyḫ Şihābuddīn es- Suhreverdī'nin şeyḫ Muḥyiddīn ile buluştuğu ve her birinin ötekisi hakkında sözünü söylediği yıldır. Herkes,

---

21 b. Matbu nüshada, buradan sonra: "İşbiliyye şehrinin bir sokağında..." sözüne gelinceye kadar şöyle bir metin uymazlığı vardır: "Muḥyiddīn lakabı ile anılan faziletli şeyḫ Muḥammed ibn ul- ʿArabī bu şehirdendir. Kendilerini H. 630 yılında Şam'da gördüm. Fâzıl, edîb, hakîm, şâir, ârif bir şeyh idi. Kendisine bir *ḥāl* gelirmiş ki, o hâlde iken, sayfalarca çok ilgi çekici şeyler yazdığını işittim. Gene, *Ḫavaṣṣu Fevātiḥ il- Ḳur'ān* (Sûrelerin başlangıçları) hakkında da bir kitab yazdığını duydum. O'nun ilgi çekici hikâyelerinden biri, İşbiliyye şehrinin..." Bk. *Āṣār ul- Bilād*, Wüstenfeld baskısı, s. 334.

yukarıda gönderildiği belirtilen şeyleri, ancak şeyḫ Muḥyiddīn رضي الله عنه ın dağıtması isteğinde birleştiler. O, bunları dağıttıktan sonra şöyle söyledi: "*İcmāʿı* bozmak korkusu olmasaydı, bu işten kaçınırdım". Bir dostu, "efendim, niçin?" dediğinde, şöyle buyurdu: "Bu işte Allah'ın rızası gözetilmemiş, tersine, bununla öğünmek istenilmiştir". "Açıklar mısınız?" dediler. Şu cevabı verdi: "Mağrib sultanı, başka meliklere karşı benimle iftihâr etmek istedi, çünkü bu malı benden başkasının dağıtmıyacağını biliyordu. Dolayısiyle, bunun ardında, Allah'ın rızâsından çok, övünmek dileği vardır." Bu sözler, Endülüs sultanına eriştiğinde, ağlamış ve "Şeyh doğru söylemiş. Gerçekten öyle düşünmüştüm" demiştir.

İKİNCİ ZÜMRE

Bunlar, O'nun fikirlerini, gerçek maksatlarını anlıyamadıkları için, çekimser kalan kimselerdir. Oldukça kalabalık olan bu zümreden şeyḫ Ebu'l-Ḥasen ᶜAlī b. el- Ḥasen el- Ḫazrecī ez- Zebidī el- Yemenī, şeyḫ ᶜİmāduddīn b. Keṣīr ed- Dimaşḳī, şeyḫ ᶜAbdullāh b. Esᶜad el- Yāfiᶜī, şeyḫ Muḥyiddīn Sıbṭı Ebi'l- Ferec İbn il- Cevzī el- Bağdādī gibi birkaçını anlatacağız.

Ebu'l- Ḥasen el- Ḫazrecī[22], *el- ᶜAsced ul- Mesbūk* adlı kitabında şeyḫ Muḥyiddīn 'den şöyle söz eder: "O, şeyḫ,imam, bilgin, erdemli, olgun, seçkin, Allah'ın velîsi Ebū ᶜAbdillāh Muḥammed b. ᶜAlī b. Aḥmed el- Ḥātimī eṭ-Ṭāī el- Endelusī olup *Muḥyiddīn* lâkabıyla anılır ve *İbn ul- ᶜArabī* diye tanınmıştır. Çağında, emsâli arasında biricik idi; *Vaḥdet* ehlinin şeyhidir. Endülüs şehirlerinden Mürsiye'de Hicrî 560 yılı 17 Ramazan Pazartesi gecesi doğmuş ve orada büyümüştür. H. 568 yılında İşbiliye'ye gelmiş, H. 598 yılına dek burada oturmuştur. Sonra, Doğu ülkelerine gitmiş; Mısır, Şam, Musul, Diyarbekr ve Horasan'ı gezip dolaşmıştır. Bağdad'a iki kere gelmiştir. Birinde, orada on iki gün kalmış; öteki uğrayışı da *Hac* yolculuğu sırasında olmuştur. *Anadolu*'da yerleşmiş, *ledün* ilimlerine sâhip ve *ilâhî sır*'lara vâkıf olan şeyḫ Ṣadruddīn el- Ḳōnevī Muḥammed b. İsḥāḳ b. Yūsuf b. ᶜAlī el- Ḳōnevī'nin annesiyle evlenmiştir. Ṣadruddīn el- Ḳōnevī, Şeyḫ Muḥyiddīn ibn el- ᶜArabī'nin elinde yetişmiş olup, O'nun meydanının süvari ve yiğitlerinden biri idi. İbn ul- ᶜArabī, sonra, Mekke-i Mükerreme'ye gelip mücâvir olarak kalmış, burada anmayı gerekli bulmadığımız birçok eserlerini, bilhassa çoğunluğun anlayışına aykırı geldiği için karışıklığa yol açan *Fuṣūṣ ul- Ḥikem* adlı kitabını *Mekke*'de yazmıştır. İşte bunlar, O'nun sîretinin bir kısmıdır. İç âlemini Allah bilir. O'nun hakkında bana susmak düşer."

Şeyḫ ᶜİmāduddīn İbn Keṣīr[23], *el-Bidāye ve'n-Nihāye* adlı kitabında şöyle

22. ᶜAlī b. el- Ḥasen el- Ḫazrecī (– H. 812). Yemenli bir tarihçi ve neseb bilginidir. *el- ᶜAsced ul- Mesbūk* adlı eseri, hâlâ yazma olarak beklemektedir. Bk. Brockelmann, *Supplement*, c. II, s. 238.

23. Ebū'l- Fidā ismāᶜīl b. ᶜUmer b. Keṣīr el- Buṣravī ed- Dimaşḳī (– H. 774). Büyük fakih, muhaddis ve tarihçidir. İbn Teymiyye ile yakın alâkası vardır. Bk. *Şeẕerāt uẕ-Ẕeheb*, c. VI, s. 232.

anlatır[24]: "O, şeyḫ, imam, Muḥyiddīn Ebū ʿAbdillāh Muḥammed b. ʿAlī b. Aḥmed el-Ḥātimī eṭ- Ṭāī el- Endelusī olup İbn ul- ʿArabī denmekle bilinir. Büyük bir şeyḫ, değeri ve şânı yüce, *şerʿī* ilimlerde *rusûḫ* sâhibi, hakikat sırlarına vâkıf idi. Bütün ilimlerde parmakla gösterilirdi. Riyâzât, mücâhede ve birçok seyahatlerde bulunmuştur. Çevresinde kendisine bağlı olanlar, topluluklar vardı. Onun heybeti gönüllerde yer etmişti. Birçok memleket dolaştı, *Mekke-i Mükerreme*'de oturdu ve orada pek çok eser yazdı ki, en büyüğü, *el-Futūḥāt ul- Mekkiyye* olup yirmi cilde yakındır. Onda, aklın kavrıyabileceği ve kavrıyamıyacağı, kabul edilen ve edilmeyen, yaygın anlayışa uyan ve uymayan birçok şeyler vardır. Sonra, Şam'a geldi, burada da birçok eserler yazdı. Bunların önemlisi, *Fuṣūṣ ul- Ḥikem* adlı kitabıdır. Bunda da, kabul ya da reddedilmiş olan görüşleri vardır. Bundan başka, eserleri arasında, gerçekten güzel ve *Tasavvuf* ehli usûlüne göre yazılmış bir şiir divanı vardır. Şam'da, 638 Hicret yılı Rebiülâhir ayının yirmi ikinci gecesi vefât etti. Kasyon dağı eteğinde, Şam'ın Sâlihiye semtindeki el-Ḳāḍī Muḥyiddīn b. ez- Zekī mezarlığına gömüldü. O gün unutulmaz bir gün olup, güzel bir cenâze töreni yapılmıştır.

Ben, O'nunla ilgili, şu ya da bu şekilde bir görüş ileri sürmeyeceğim."

Rahmetli ʿAbdullāh b. Esʿad el- Yāfiʿī[25], Tarihinde, Şam'ın ünlü Hadîsçisi ve *Tārīḫ ul- İslām* yazarı şeyḫ Şemsud- Dīn eẕ- *Ẕeh*ebī et- Türkmānī'den

---

24. Bk. *el- Bidāye ve'n- Nihāye*, c. XIII, s. 156. Buradaki metin, *el- Bidāye ve'n- Nihāye*'nin basılmış olan metnine uymamaktadır. Basılmış nüshadaki metin şöyledir:
"Muḥyiddīn ibn ul- ʿArabī
"*Fuṣūṣ* ve diğerlerinin yazarı olup, Muḥammed b. ʿAlī b. Muḥammed b. ʿArabī ebū ʿAbdillāh eṭ- Ṭāī el- Endelusī'dir. Birçok ülkeleri dolaşmış, Mekke'de bir süre oturmuş, yirmi cilde yakın *el- Futūḥāt ul-Mekkiyye* adlı kitabını orada yazmıştır. Bu kitabında aklın kavrıyabileceği ve kavrıyamıyacağı, kabûl edilen ve edilmeyen, yaygın anlayışa uyan ve uymayan birçok şeyler vardır. *Fuṣūṣ ul- Ḥikem* adlı eser de O'nundur. Bunda, görünüşte (*zahirî*) açık bir *küfr* ifâde eden şeyler vardır. *el- ʿAbādile* adlı kitap da O'nun eseridir. Gayet güzel bir de şiir divanı vardır. Bunlardan başka pek çok eserleri mevcuttur. Ölümünden önce Şam'da uzun zaman oturmuştur. Zeki oğullarının O'na karşı saygı ve sevgisi çoktu ve O'nun bütün söylediklerini kabul ederlerdi. Ebū Şāme şöyle demiştir: "O'nun eserleri çoktur. Gayet kolay yazardı. Güzel şiirleri vardır. *Tasavvuf* mesleğine göre geniş bir ifâdeye sâhipti. O'nun için güzel bir cenâze töreni yapılmış, Kasyon'daki el- Ḳāḍī Muḥyiddīn b. Ez- Zekī mezarlığına, bu yılın Rebiulâhir ayının ikisinde gömüldü." İbn us- Sibṭ da şöyle demiştir: " O, ism-i aʿẓamı bildiğini, kimya ilmini çalışarak (*kesbî*) değil, Tanrı vergisi olarak (*münâzele* yoluyla) öğrendiğini söyler. Tasavvuf ilminde üstün bir yeri vardır, eserleri de çoktur". Bu matbu nüshanın, yazmalarla karşılaştırılıp ilmî bir tenkidi yapılmadan basıldığı anlaşılıyor.

25. ʿAbdullāh b. Esʿad el- Yāfiʿī (– H. 768). Mekke'li sûfî bir şeyhdir. Hicretin başından itibaren vakaları anlatan bir tarihi vardır. Bk. *en- Nücūm uz- Zāhira*, c. XI, s. 93; Brockelmann, *Supplement*, c. II, s. 177.

nakledereк, Muḥyiddīn'in hâl tercemesini şöyle anlatmaktadır[26]: "O, şeyḫ, imam, zâhid, velî, hakikatler ve ilimler denizi, yarayışlı ilimler ve kutlu eserler sâhibi, ebū ʿAbdillāh Muḥammed b. ʿAlī b. Muḥammed b. Aḥmed b. ʿAlī el- Ḥātimī eṭ- Ṭāī el- Endelusī olup, lâkabı *Muḥyiddīn* (dinin canlandırıcısı) dir. İbn ul- ʿ*Arabī* denmekle tanınır. İlimlerde öyle bir dağ idi ki, etekleri muhkem ve doruğu aşılmaz. Eşsizdi mesleğinde. Çağında benzeri yoktu. Hac dönüşünde, *Anadolu*'ya gelmiş, zamanının kutbu, ledün ilimlerinin ve ilâhî sırların sâhibi şeyh Ṣadruddīn Muḥammed b. İsḥāḳ el- Kōnevī'nin anası ile evlenmiştir. Ṣadruddīn O'nun elinde yetişmiş olup, en yakını ve mürîdlerinden idi. Şeyḫ Muḥyiddīn, önemli bir meseleden dolayı itham edilmiştir. Ben, şeyḫ Muḥyiddīn'in asla yalan söyleyeceğini sanmıyorum."

Şeyḫ ʿAbdullāh el- Yāfiʿī'nin, el- Ḥāfiẓ Şemsuddīn eẕ- Ẕehebī'den naklettiği söz burada sona ermektedir.

Bana göre, şeyḫ Muḥyiddīn'in itham edildiği önemli mesele, *Fuṣūṣ ul- Ḥikem*'in önsözünde geçen şu ifâdelerdir: "İmdi, *Resûlullah* aleyhisselâmı, Şam'da, Hicrî 627 yılı Muharrem ayının son on günü içerisinde, düşümde gördüm. Ellerinde bir kitap vardı. Bana: Bu, *Fuṣūṣ ul- Ḥikem* kitabıdır; al, insanlara sun ki, ondan faydalansınlar, buyurdu. Ben de, dinleme ve boyun eğme, bize buyurulduğu üzere, *Allah*'a, O'nun elçisine ve bizden olan buyruk sâhiplerinedir, dedim. Bana tarif ettiği şekilde, artıksız ve eksiksiz olarak bu

26. Bk. el- Yāfiʿī, *Mir'āt ul- Cīnān*, c. IV, s. 100.Buradaki metin, Yāfiʿī'ye ait tarihin matbu nüshasından çok farklıdır. Matbu nüshadaki metin şöyledir: "Birçok eserleri bulunan, Şam'ın konuğu sûfî ibn ul- ʿArabī ebū Bekr Muḥammed b. ʿAlī et- Ṭāī el- Ḥātimī el- Mürsī, adı geçen şehirde vefat etti ". İşte bu, eẕ- Ẕehebī'nin verdiği hal tercemesidir. Sonra Ẕehebī, şöyle ilâve eder. "Vaḥdet-i Vücūd'a ḳāil olanların rehberidir. H. 560 yılında doğmuştur. İbn Bişkuvāl ve başkalarından rivayetlerde bulunmuştur. Bir çok memleketler gezdikten sonra, Anadolu'da bir süre kalmıştır". Gene Ẕehebī, "önemli bir meseleden ötürü itham edildi" demektedir. Bence O'nun verdiği bu hal tercemesi ve sözleri, fakihlerden çoğunun Şeyḫ'i yerdiklerini göstermektedir. Buna karşılık ṣûfîler ve faḳihlerin bir kısmı O'nu son derece tâzimle öğmüşler, yüksek makamlarla vasıflandırmışlardır, birçok kerâmetlerini anlatmışlardır ki, burada, bunların hepsini belirtmek sözü uzatır. Şeyhin çok güzel şiirleri, birçok kerâmetleri ve eşsiz anlatışları vardır. Kendisini yerenlerin en çok üzerinde durdukları *Fuṣūṣ ul- Ḥikem* adlı kitabıdır. Öğrendiğime göre, büyük bilgin İmam ibn uz- Zemlekānī bu eseri şerhetmiş, onda, söylenmesi câiz görülmeyen ve sakıncalı sayılan şeylerin bulunmadığını göstermiştir. Bana, zevk-ı selîm ve anlayış sâhibi birtakım bilginler, "İbn ul- ʿArabī'nin mezkûr sözlerinin herkesin anlıyamıyacağı bir te'vîli vardır" dediler. Rivâyete göre, Şeyḫ Muḥyiddīn, İmām Şihābuddīn es- Suhreverdī ile buluşmuş, biribirlerinin yüzüne baktıktan sonra, konuşmadan ayrılmışmışlardır. Şeyḫ'e, Şihābuddīn hakkında sorulduğu zaman, "*başından ayağına dek sünnetle dolu*" demiş; Şihābuddīn'e de sorduklarında, "*O, hakikatler denizidir*" demiştir. Bana gelince, bâzı kitaplarımda, Şeyḫ'in düşüncesi üzerinde anlaşmazlığa düşenlerin kimler olduklarını anlattım. O'nun hakkındaki kendi görüşüm ise, susmak ve işini Allah'a bırakmaktır."

kitabı ortaya koymak yolunda *Resûlullâh*'ın isteklerini temiz bir maksat, iḫlas ve himmetle gerçekleştirdim. Allah'dan diledim ki, beni bu işte ve bütün hâllerimde, kendilerine şeytanın söz geçiremediği kullarından eylesin. Gene beni, kalbime ruhî bir nefes, *kutsî bir ilham* ile bütün parmaklarımın yazdığı, dilimin söylediği ve hayâlimin kavradığı şeylerde, koruyucu desteğiyle seçilmişlerden kılsın. Öyle ki, bu eser, bir tercüman olsun da, *kendi başına hüküm ifâde etmesin*. Böylece, onu okuyan *ehlullah* ve *gönül erbâbı*, onun, *takdis makamından* olup, aldatmanın nefsî arzularından arınmış olduğunu görsün. Niyâzımın Ḥaḳ'ka erişip kabul buyurulduğunu umarım. Söylediklerim, ancak bana *verilenler*. Bu satırlarda yazılı bulunan ancak bana indirilendir. Ne bir *resûl*, ne de bir *nebî*'yim; ancak bir *vāriṣ*'im ben. Ahiretim için ekip biçmekteyim."[27] Şeyḫ'in -Allah kendisinden razı olsun- sözü, sona erdi.

Zâhir ehlinin çoğunluğu, rüya yerilemiyeceği ve kabul edilmesi gerektiği için, Şeyḫ'i rüyasından ötürü yermek imkânını bulamayınca, görüşüne dil uzatmışlardır. İşte, ʿAbdullāh el- Yāfiʿī'nin Şemsuddīn eẕ- Ẕehebī'den rivâyet ettiği sözdeki önemli mesele budur.

Bence, gerçekten onlar Şeyḫ'e karşı insaflı davranmamışlar ve O'nu tanıyamamışlardır. Çünkü şeyḫ Muḥyiddīn, Peygamber ʿaleyhisselâm ile, âhirete göçmüş olanlardan dilediği kimselerle gündüz veya gece istediği vakit buluşurdu. Zamanının kutbu Ṣadruddīn Ḳōnevī, *Fukūk ul- Fuṣūṣ* adlı kitabında O'ndan şöyle söz eder: "Birçok kez tecrübe ettim ki, insanların cüz'î ve küllî bütün istidatlarını ve bu istidatların nereye varacağını görür, her istidadın ne derece gelişeceğini, bedbahtlık ve mutluluk bakımından durumunun ne olacağını bilirdi. Kendine özgü bir bakışla, karşısındaki herhangi bir kişinin özüne nüfûz eder, noksanlık ya da kemâl mertebeleri bakımından sonunda ne olacağını haber verirdi. Hiç de yanılmazdı. Birçok kez, dünya işleri hakkındaki ilâhî hükümlerle ilgili sözlerinin, dediği gibi çıktığını gördüm. Allah'ın fazlı ve şeyhin himmetiyle kader sırrına ve eşya üzerindeki ilâhî hükmün özüne vâkıf oldum. Sonra, O, herhangi bir şey hakkında hüküm verdiğimde, isabetli olduğumu bana müjdeledi. Bu vukufu, meydana gelmesine ilâhî irâdenin taalluk ettiği şeylere ermeği bu yüksek keşfe bağladım. Öyleki, hiç mahcûb olmadım ve bu hüküm değiştirilmedi. Hamd, nimet ve fazl u kerem sâhibi Allah'adır." Şeyḫ Ṣadruddīn el- Kōnevī'nin sözü burada bitti.

İmdi, şeyḫ ʿAbdullāh el- Yāfiʿī 'nin sözüne dönelim: "Şeyḫ Muḥyiddīn'in Tasavvuf ve başka ilimlerde birçok eseri, güzel şiirleri ve birçok kerâmetleri vardır. Onu yerenlerin çoğu *Fuṣūṣ ul-Ḥikem* adlı kitabını ele alırlar. İmam, şeyḫulislâmların şeyḫi Kemāluddīn ez-Zemlekānī'nin, bu eseri, gayet güzel ve

27. Bk. *Fuṣūṣ ul- Ḥikem*'in önsözü.

açık bir şekilde şerhederek ona inandırıcı bir yön verdiğini öğrendim. Bâzı sâlih bilginler bana, şeyḫ Muḥyiddīn'in sözlerinin, herkesin anlıyamıyacağı bir te'vîli olduğunu ifâde ettiler.

Kendi görüşüme gelince, bu konuda susmayı uygun buluyorum."

Sıbṭ ebi'l- Ferec İbn il- Cevzī der ki: "O, kâmil, fâzıl, çağının eşsiz şeyhidir. Şeriat ve hakikat ilimleri ile diğer ilimlerde dengi yoktur. Benzerleri yazılmamış eserleri pekçok. *İsm-i aʿẓam*'ı bilirdi. Kimya ilmini çalışarak (بطريق الكسب) değil, *Tanrı vergisi* (المنازلة) olarak bildiğini işittim. Tasavvuf yolunda ve diğer ilimlerde üstün idi. Onun hakkında insanların çeşitli görüşleri var. Bu konuda, ben susmaktayım. Allah daha iyi bilir."

Bence, Sıbṭı ibn il- Cevzī, "ism-i aʿẓam'ı bilirdi" sözünde, insaflı davranmamıştır. Çünkü O'nun kendisi ism-i aʿẓamdı. *İnsan kemâle erince ism-i aʿẓam olur.* İsm-i aʿẓam'dan maksat, *icâbet sürʿati*' dir. Vaktin kutbu şeyḫ Ṣadruddīn el- Ḳōnevî, şeyḫ Muḥyiddīn'in şöyle söylediğini, *Nuṣūṣ ul- Fuṣūṣ* نصوص الفصوص adlı kitabında anlatır : "Rüyamda Peygamber efendimizi gördüm. Bana, ey Muhammed, dedi, Allah teâla senin dualarına hemen icâbet ediyor."

Bence, gene, Sıbṭ ibn il- Cevzī, kimyayı bilir derken de, insaflı değildir. Çünkü O, kimyanın kendisi idi. Bu fennin erbâbına göre, kimyanın hakikatı, unsurları değiştirerek, iksir ile kurşunu gümüşe, bakırı altına çevirmektir. O -Allah kendisinden razı olsun-, zamanının iksîri, çağının kimyası idi. O'nun irşâdı ile nice kişiler, hayvanlık aşağılığından insanlık yüceliğine ulaşmıştır. Bu satırları yazanın, şöyle birkaç mısrâı var:

Tahkik ve irfan ile
Hayvan ahlâkını insana çevirmek, kimya.
Böyle yapmadınsa, savdın ömrü boşuna
Suyun buğulaşması ateşin yanışına

Şaşılacak noktaya dönelim. Bu büyük İslâm bilginleri, böyle bir imamı ululuk, ikram, tâzim ve ihtişam gibi sıfatlarla vasıflandırdıktan sonra susmayı nasıl tercih etmiş oluyorlar? Oysa ki, onların hepsi de O'nun *velâyet* ve *kerâmet*'ini kabul etmişlerdir. Böyle bir tanıtmadan sonra, susmak ne demektir? Böyle bir ikrârdan sonra inkârın yeri var mı? Cennetin ötesi ateş değil midir? Onlar bu konuda, mü'minlerin emîri ʿAlī b. ebī Ṭālib'in -Allah O'ndan razı olsun-, hem kendisine hem de Muʿâviye'ye katılmayanlara, "*Ne Ḥaḳ ile ayağa kalktılar, ne de bāṭıl ile oturdular*" dediği kimselerin durumuna düşüyorlar.

ÜÇÜNCÜ ZÜMRE

Bunlar, *şeyleri değerlendiremeyen, onların yalnızca dış görünüşüne* (ظاهر) *bakıp, içyüzünü* (باطن) *bırakan* kimselerdir. Bunların çirkin davranışlarını ortaya koymak için âyet ve hadîslerden delil getirmeği gerekli bulmuyorum. Çünkü Kur'an-ı Kerim ve hadîs-i şerifler, onların içlerinde gizlediklerini açıklayan sözlerle doludur. Nitekim, Allah teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Onlar, bilgisini kavrıyamadıkları şeyi yalan saydılar.*"[28] Gene, "*Onunla hidâyete eremeyince, bu eski bir yalandır, diyecekler.*"[29] Peygamberimiz de şöyle buyurmuştur: "*İlmin gizli olanları vardır ki onu, ancak ʿārif- i billāh olanlar bilir. Onlar bu ilimden söz edince, onu ancak Allah'a karşı gururlu olanlar inkâr ederler*".

Hiç şüphe yok ki, keskin burhanlar ve parlak hüccetler, zâhir ehlinin başına inmektedir. Mesele, rüsûh sâhibi bilginlere göre, hiç de böyle değildir. **Herhangi bir değer hükmü, ona bağlı olan insanlar arasında geçerlidir. Zira, her topluluğun, kendine göre bir dili, yaşayışıyla bağlı ıstılahları vardır ki, bununla, başkalarından ayrılırlar. Kendilerinden olmayan, onları dinleyince, onlara karşı olumsuz bir tavır takınır. Bâzan bilgisizlik, kendisini, karşısındakileri kâfir saymağa değin götürür. Birisinin dilini ve kullandığı ıstılâhı ötekisi anlamıyor diye, gerçekte, bu dili ve ıstılâhı asılsız sayamayız.** Allah, bu zümreyi daldığı uykudan uyandıra.

Doğru sözü kınayan nice kişi var
Sakat anlayışdır felâketleri[30]

N'ola ki, onlar, bilmedikleri yerde sussalar, bildikleri zaman da insaflı davransalardı! Ḥuccet ul- İslām ebū Ḥāmid el- Ġazzālī'nin -Allah kendisinden razı olsun ve yerini cennet eylesin- dediği gibi: "*Onlar bir vâdinin ağzındaki kayaya benzer ; o, suyu ne içer, ne ne başkasının içmesine yol verir*".

28. Yûnus sûresi, 39
29. Aḥḳāf sûresi, 11
30. Bu beyit el- Mutenebbī'nindir.

Büyük sûfîlerden biri, ne güzel söylemiş: "*Birşeyden âciz isen, bâri, kendi aczini ve kusurunu görmekte âciz olma.*"

Bu risâlenin yazarından -Allah onu affetsin- bir şiir:

Ayrılık günü neler olduğunu görseydin
Yadsımazdın akan göz yaşlarını
Yaradılış giysisinden soyunsaydın
Bilirdin Ḥirā mağarasındaki sırrı
Ne ki, zâhir senden mânayı gizledi
Bizimle olmayınca, öldürdün katı kalbini
Bilmediğinin ardına düşme
Sakın gönlünü gözünü kulağını
Sorumludur gönlün, evliyâya karşı tavrından
Öyle bir durum ki öyle, özür kabul etmez
Bir an önce nasîb almağa çalış da
Yürüyüver sâliklerin ardınca
İlk geldiğimiz makama doğru
Varılır huzura orda, korkudan uzak
Mevlâsını zikrinden birşeyin alıkoymadığı,
O'nun buyruklarını dinleyen kişi,
Her türlü pürüzden arıttı özünü
Ki mâsivâullah kaybolup gitti
Senden gizlendiyse kavmin hilâli,
Ve sen, göremiyorsan O'nu,
Görene teslîm ol

İKİNCİ BÖLÜM

Sözleri ve Eserleri

Bu bölüm, sâhili olmayan bir denizdir. Çünkü, O'nun eserleri beş yüzü aşmaktadır. Şeyḫ'in eserlerinden bir kısmını, bir mürîdine yazdığı şu mektubunda görmekteyiz:[1]

"Övgü Allah'adır. Selâm, O'nun seçtiği kullarına. İmdi, kardeşlerden (الإخوان) biri, *Taṣavvuf* yolunda *ḥaḳīḳatler ve sırlar ilmi* ile öteki ilimlerde kaleme aldığım eserlerimin adlarını yazarak kendisine bildirmemi istedi. Allah O'nu[2] başarılı kılsın; dileğini (bu fihristle) yerine getirdim. Ancak, bu kitapların bir kısmını, ortaya çıkan bir sebepten ötürü birisine emânet olarak bırakmam, onun da (şimdiye dek) bana onları geri vermemesi yüzünden, bulmak güç.[3] Bu kitapların çoğu tamamlanmış, bir kısmı da tamamlanmamıştır. Yazdığım eserlerin hiçbirinde, başka müellifler gibi telif maksadı gütmedim. Ancak, onlar bana *Hak'dan, akılları yakıcı*[4] *bir gelişle* geldi. Ben de onları, mümkün olduğu kadar yazmağa çalıştım. Böylece, istemeden, eser yazma cihetine gitmiş oldum. Onlardan bir kısmını uyku ya da *mükâşefe* içerisinde Hak teâlânın bana yönelttiği ilâhî bir buyrukla yazdım.

"Önce, emânet olarak bıraktığım kitaplardan başlıyacağım. Bu kitaplar elimde bulunmadığı gibi. (sanıyorum ki) başkalarında da bulunmamaktadır. O günden beri, şimdiye dek, bunlar hakkında herhangi bir bilgi edinemedim. Sonra, hem halkın elinde, hem de kendimde bulunan kitapları (ve Hakk'ın beni alıştırdığı şekilde *rabbânî bir hatırlayışla* - ki o bizce, ona göre

---

1. Gorgis ʿAvvād'ın, *Şam İlim Akademisi Dergisi*'nde (*Mecellet ul- Mecmaʿ el- ʿIlmī*, c. XXIX, Dimaşḳ 1954, s. 355) yayınladığı fihristle bu metni karşılaştırdık. Dergideki fihrist için işaret olarak M harfini, fihristin Hint yazması olan nüshası için de H harfini kullandık. Parantezlerdeki sözler de ya M'den, ya da H'den alınmıştır.
2. Metinde: bizi
3. M: "ancak, burada zikredeceğim bu kitapların bâzısı azdır; emanet olarak bıraktığım kitaplar da bunlar arasındadır"
4. M: "ciğerlerimi parçalayıcı ve gönlümü yakıcı bir gelişle", H: "neredeyse beni yakacaktı"

hareket ettiğimiz ilâhî bir emirdir- halka çıkarmak için beklediğim kitapları) Allah'ın yardımını dileyerek yazacağım. Şöyle ki:

"Emânet olarak verdiğim kitaplar:

1- *Kitāb fi'l- Ḥadīs*: Müslim b. el- Ḥaccāc'ın Saḥīḥ'ini burada (kendim için) iḫtişar ettim.

2- *Kitāb fi'l- Ḥadīs*: Bunu da, Ebū ʿĪsā et- Tirmizi'nin Sünen'inden iḫtişar ettim.

3- Yazmakta bulunduğum *el- Mışbāḥ (fi'l- cemʿ beyne's- ṣıḥāḥ)* adlı eser.

4- Özetlemeğe başlamış bulunduğum İbn Ḥazm'ın *el- Muḥallā* adlı eseri[5].

5- (*Kitāb ül- İḫtilāl fīmā kāne ʿaleyhi Rasūlullāh ṣallāllāhu ʿaleyhi ve sellem min sünen il- aḥvāl*)
"Bu arada, *Sûfîlik* yoluna göre hakikat ilimleriyle ilgili olanlar da şunlardır:

6- *Kitāb ul- Cemʿ ve't- Tefṣīl fī esrāri meʿānī 't- tenzīl.* Bu tefsiri Meryem sûresine kadar[6] tamamladım; çok da güzel oldu. Sanıyorum, bu güne değin *Kur'an-ı Kerim*'i bu türlü tefsir eden olmadı. Her âyet hakkındaki tefsiri, şöyle üç makama ayırarak düzenledim: a) *Celâl makamı*, b) *Cemâl makamı*, c) *İtidâl makamı* ki bu, *berzahdır*: Muhammedî kâmil ölçüye göre, bu da *kemâl makamıdır.* Âyeti, celâl ve heybet makamından alıp, üzerinde (onu, çok güzel bir ifâde ve ince işâretlerle o makama götürünceye dek) konuşuyorum. (Sonra onu) cemâl makamından (alıp açıklıyorum;) bu makam, birinci makamın tam karşısındadır. Sonunda, onu, sâdece bu makam için nâzil olmuş gibi açıklıyorum. Sonra, aynı âyeti, kemâl makamından alıp, önceki iki tefsire benzemeyen bir üslûpla anlatıyorum. Bu makamda, âyetin büyük harfleriyle küçük harflerinin sırlarını anlatıyorum. Bunlar da, eğer var ise, harekelerdir, ölü ve diri sükûn, nisbet, izâfet, işâret ve benzerleridir. Bunları bitirince bir sonraki âyete geçiyorum. Bu kitapta, ancak delil getirmek için pek az iktibas edilen sözler hâriç, başkalarından alınmış hiçbir söz yoktur.

7- *Kitāb ul- Cezvet il-Muḳtebese ve'l-Ḫaṭrat il- Muḫtelese*

8- *Kitābu Miftāḥ is- Seʿāde fī Maʿrifet il- Medḫal ilâ Ṭarīḳ ıl-İrāde*

5. H ve M: "ibn Ḥazm el- Fārsī". Gorgis ʿAvvad, el-Fārsī sözünün yerinde olmadığını söylemektedir. Oysa ki, ibn Ḥazm için bu el-Fārsī sözü, O'nun İranla ilgisi bulunması bakımından, yerinde bir ifâdedir.

6. H,M: "*Bir gün Musa genç adamına demişti ki...*" (Kehf sûresi, 60) âyetine kadar tamamladım.

9– *Kitāb ul- Müşelleṣāt il- Vārideti fī'l- Ḳur'ān.* Bu eserde, "*O, yaşlı da, genç de değil; ikisi ortası gürbüz bir inek...*" (Bakara, 68) ve "*Namazında, ne sesini çok yükselt, ne de iyice kıs; ikisi arasında bir yol tut*" (İsra, 110) gibi, üç şık belirten âyetleri inceledim.

10– *Kitāb ul- Müsebbeᶜāt il- Vārideti fīᶜl- Kur'ān.* Burada, "*yedi semiz inek...*" (Yûsuf, 43)[7], "*yedi gök*" (Mülk, 3)[8], "*yedisini döndüğünüzde...*" (Bakara, 196) gibi, içinde *yedi* sözünün geçtiği âyetleri inceledim.

11– *Kitāb ul- Ecvibeti ᶜalā el- Mesāil il- Manṣūriyye.* Bu kitabta, Mansur adındaki bir arkadaşımın bana sorduğu yüz kadar sorunun cevabı var.

12– *Kitābu Mubāyeᶜat*[9] *il- Ḳuṭb bi Ḥaḍrat il- Ḳurb*, Bu kitap, melekler, resûller, nebîler, ârifler ve ruhânîlerin mertebeleri hakkında bildiğim kadar pek çok meseleleri içine almaktadır.

13– *Kitābu Menāhic il- İrtiḳā' ilā İftiḍāḍı Ebkār il- Beḳā (el- Muḥadderāti bi Ḥaymāt il- Liḳā).* Bu kitabı üçyüz bölüm olarak düzenledim. Her bölümde on makam vardır ki, tamamı üçbin makamdır.

14– *Kitāb ul- Muḥkemi fī'l- Mevāᶜiẓi ve'l- Ḥikem ve Ādābi Rasūlillāh* صلى الله عليه وسلم[10]. (Allah'ın Elçisi'nin âdâbı, öğüt ve hikmetler üzerine sağlam kitap).

15– *Kitābu (Künhi) mā lā büdde li'l- mürīdi minhu* (Mürid için gerekli olanın özü).

16– *Kitāb ul- Ḥulā fī Esrāri Rūḥāniyyāt il- Melei'l- Aᶜlā.* (Yüce Meclisin ruhaniyyatının sırları üzerine bezekler kitabı.)

17– *Kitābu Keşf il- Maᶜnā ᶜan Sirrı Esmāi'llāh il- Ḥusnā* (Allah'ın güzel isimlerinin sırlarının mânasını açma).

18– *Kitāb ud- Delīl fī Īḍāḥ is- Sebīl*[11]. Va'z hakkındadır.

19– *Kitābu ᶜUḳlet il- Müstevfiz (fī Aḥkām iş- Ṣanᶜat il- İnsāniyye).*

20– *Kitābu Celāi'l- Ḳulūb* (Gönüllerin cilâsı). Bu kitapdan yana, ilgi çekici bir olayla karşılaştım. Şöyleki, bu kitabı yazdığım zaman, kardeşlerimizden (إخوان) her biri, okumak üzere bir defter (ya da iki defter) aldılar. Kitabın baş tarafını da ben aldım ki, yirmi varak kadardı. Dostlarımızdan bir toplulukla şehirin dışına çıktık, yüksek bir yere oturup okumağa başladık. En güzel konulardı, onlar. Bitirdikten son-

7. Bu âyet, H ve M'de yok.
8. H, M: "*yedi göğü yarattı*"
9. Metinde: Mutābaᶜat
10. Metin: ādāb li Rasūlillāh
11. H ,M: Şifā ul- *ᶜAlīl fī īḍāḥ is- Sebīl*

ra onu yere koyduk. Birden bire kayboldu. Bilmiyorum ki, göze görünmeyen cinler mi, insanlar mı uçurdu. Şu ana dek, onunla ilgili birşey bilmiyorum. Kitabın geri kalanını ise, artık, geri istemedim. Alanlardan hiçbiri de aldığını geri getirmedi. İşte bu kitapla ilgili olarak böyle bir olay geçti.

21– *Kitāb ut- Taḥḳīḳ fī Beyān*[12] *ıs- Sirrı elleẕī veḳara fī Nefsi ebī Bekr ıṣ- Ṣıddīḳ*[13] *raḍıyallahu ʿanhu.*

22– *Kitāb ul- İʿlām bi İşārāti ehl il İlhām.*

23– *Kitāb us- Sirāc il- Vehhāc fī Şerḥi Kelām il- Ḥallāc Ḳaddesallāhu rūḥahu*[14]

24– *Kitāb ul- İfhām fī Şerḥ ıl- İʿlām.*

25– *Kitāb ul- Münteḫab fī Sāyir il- Ḳurab*[15].

26– *Kitābu Netāic il- Eẕkār ve Ḥadāiḳ ıl- Ezhār.*

27– *Kitāb ul- Mīzān fī Ṣıfat il- İnsān*[16].

İşte, emânet olarak bıraktığım kitablar bunlardır. (Bilmiyorum), bunlar arasında unuttuklarım var mı? Çünkü, vereli çok zaman oldu; hâfıza da, geçmiş zamanla ilgili şeylerle, vakit kaybetmemek için, fazla uğraşamıyor."

Şimdi bu kitaplar, insanların elinde mevcut. Ancak, şeyḫ raḍıyallahu ʿanh'ın sağlığında mı yoksa ölümünden sonra mı ortaya çıkmıştır, bilmiyorum. Bunların bir kısmını gördüm, çoğu da bende var. Bu risâleyi Şeyḫ radıyallahu ʿanh, Mekke'de mücâvir kaldığı günlerde yazmıştır والله اعلم [17].

"İnsanların elinde bulunan kitaplarımız

"Ḥadīs̱ konusunda:

28– *Kitāb ul- Maḥaccet il- Beyḍā.* Bunu, Mekke'de, faḳihlerin usûlüne göre[18] yazdım. Taharet ve namaz konusunu iki ciltte tamamladım. Üçüncü cildi elimde; "Cuma" bölümüne geldim.

29– *Kitābu Miftāḥ is- Seʿāde.* Bu kitapta Buharî, Müslim ve Tirmizî'nin mecmualarından hadîsler derledim.

30– *Kitābu Kenz il- Esrār*[19] *fīmā ruviye ʿan in-Nebiyy il-Muḫtār*[20] *min el- Edʿiyeti ve'l- Eẕkār.*

12. Beyān yerine H ve M'de: Şe'n
13. ebi Bekr, H ve M'de yoktur.
14. H ve M'de "ḳaddesallāhu rūḥahu" yok.
15. H ve M: "*fī Ḥaḳīḳat il- İnsān*"
16. H ve M: "*min Meās̱ir il- ʿArab*"
17. Bu paragraf, yazar el- Ḳārī el - Bağdādī'nindir. (Çev.)
18. H, M: "fakihlerin usûlüne göre" cümleciği yok.
19. H, "el- Ebrār"
20. H, M'de "el- Muḫtār" yok.

31– *Kitābu Mişkāt il- Envār fīmā ruviye ᶜani'llāhi subḥānehu ve teᶜālā min el- Aḫbār*

32– *Kitāb ul- Erbaᶜīn el- Muteḳābile.*

33– *Kitāb ul- Erbaᶜīn eṭ- Ṭıvāl*[21]

34– (*Kitāb ul-ᶜAyn*)[22]. Halk arasında Hadisle ilgili başka bir kitabımız olup olmadığını hatırlamıyorum; çünkü, hâfızam pek meşgul, geçmişle ilgilenemiyorum.

"İnsanların elinde bulunan, Tasavvufî ve Felsefî kitaplarımız:

35– *Kitāb ut- Tedbīrāt il- İlāhiyye fī (Iṣlāḥ) el- Memleket il- İnsāniyye.* Bunu, filozof Aristoteles'in İskender için yazdığı "*Sirr ul- Esrār*" adlı kitabına benzer şekilde kaleme aldım. (Bu kitap ile bu sırrı, kardeşimiz Ebū Muḥammed ᶜAbdillâh b. el- Üstaẕ el- Mevrūrī'ye verdim.)

36– *Kitābu Sebebi ᶜIşḳ ın- Nefsi*[23] *lilcismi ve mā tuḳāsī min el- elemi ᶜınde Firāḳıhi bi'l- Mevt*

37– *Kitābu (İnzāl) il- Ġuyūb ᶜalā merātib il- Ḳulūb (fīmā lenā min secᶜın ve'ş- Şiᶜr).*

38– *Kitāb ul- İsrā ilā'l- Maḳām il- Esrā,*

39– *Kitābu Meşāhid il- Esrār il- Ḳudsiyye ve Meṭāliᶜ il- Envār il- İlāhiyye.*

40– *Kitāb ul- Celā.*[24]

41– *Kitāb ul- Menhec is- Sedīd ilā Tertībi Aḥvāl il- İmām el- Busṭāmī Ebī Yezīd* raḍıyallahu ᶜanh[25]. Endelüsün Septe sâhilinde (düşümde) yüce Tanrı bana Bâyezid Bistamî'nin hâllerini anlatmamı buyurdu. Tan yeri ağarmadan kalktım, yanımda bulunan iki yazıcıya söyleyerek yazdırdım. Güneş doğuncaya dek iki defter yazılmış oldu.

42– *Kitābu Uns il- Münḳaṭıᶜiyn bi Rabb il- ᶜĀlemīn.* Bunu hem kendim hemde başkaları için yazdım.

43– *Kitāb ul- Mevᶜıẓet il- Ḥasene.* Bunu, Mekke-i Mükerreme'de yazdım.

44– *Kitāb ul- Buġye fī İḫtiṣāri Kitāb il- Ḥılye li Ebī Nuᶜaym el- Iṣfahānī.* Bunu da kendim için yazdım.

---

21. H, M: "eṭ- Ṭıvālāt"
22. Bu kitap, H nushasındadır. M'de ise, "*el- ᶜAyn fī Ḫuṣūṣiyyeti Seyyid il- Kevneyn*" yazılıdır.
23. H'de: Sebebi Teᶜaşşuk ın- Nefsi bi'l- cism
24. M: "*Kitāb ul- Celī fī'l- Keşfi ᶜan il- Velī*"
25. M: "*Miftāḥu Aḳfāl İl-İlhām il- Vaḥīd ve Īḍāḥi Eşkāli Aᶜlām il- Mürīd fī Şerḥi Aḥvāl il- İmām el-Busṭāmī ebī Yezīd*"

45– *Kitāb ud- Durret il- Fāḫira fī ẕikri men İntefa ʿtu bihi fī Ṭarīḳ ıl- Āḫira.*

İbni Dübeysī, bu kitabın, Endelüs şeyhlerinin haberlerini ihtiva ettiğini söyler. Şeyḫ Muḥyiddīn bu kitabı, doğuya gelirken yanına almamıştır. Şam'a geldiğinde, aslına müracaat etmeksizin, hatırında kaldığına göre kısaltarak yeniden yazmıştır.[26]

46– *Kitāb ul- Mebādī' ve'l- Ġāyāt fīmā Taḥtevī ʿaleyhi Ḥurūf ul- Muʿcemi min el- ʿAcāibi ve'l- Āyāt.*

47– *Kitābu Mevāḳı ʿın- Nücūm ve Meṭāliʿı Ehillet il- Esrār ve'l- ʿUlūm.* İki cüz hâlinde olup, konusunda emsâlsiz bir kitaptır.

48– *Kitāb ul- İnzālāt il- Vucūdiyye min el- Ḫazāin il- Cūdiyye.*

49– *Kitābu Ḥılyet il- Ebdāl ve mā yaẓharu minhā min el Maʿā (rifi ve'l- Aḥvāl).* Bu kitabı, Taif'de Āl Ümeyye[27] sokağında, Abdullah ibn Abbas'ı ziyaret ettiğim sırada bir saat içerisinde yazdım; onda, açlık (الجوع) *susmak* (الصمت) *uykusuzluk* (السهر) ve *ḫalvet* (الخلوة) üzerine söz ettim.

50– *Kitābu Envār il- Fecr fī Maʿrifet il- Maḳāmāti ve'l- ʿĀmilīne ʿalā el- Ecr (Ve ʿalā ġayr il- Ecr).* Kitaba bu adı, onu her gün tan yerinin ağarmasından güneşin doğuşuna dek geçen vakitlerde yazmamdan ötürü verdim.

51– *Kitāb ul- Futūḥāt il- Mekkiyye.* Birkaç ciltlik büyük bir kitaptır. Mekke-i Mükerreme'de, Allah teʿālā'nın bana vermiş olduğu fütûhatla yazılan bu eser, beşyüz altmışbeş bölümde büyük sır[28], ilim ve mârifetleri, sülûk, menâzil, münâzelât, kutblar v.b. gibi mesleğimizin konularını içine alır[29].

52– *Kitābu Tāc ir- Resāil ve Minhāc il- Vesāil.* Yedi risâle olup, benimle *Kaʿbe-i şerîfe* arasında geçen konuşmalardan ibarettir.

53– *Kitābu Rūḥ il- Ḳuds fī Munāṣaḥat in- Nefs.*

54– *Kitāb ut- Tenezzulāt il- Mavṣıliyye fī Esrār iṭ- Ṭahārāti ve'ṣ- Ṣalavāt il- Ḫamsi ve'l- Eyyām il- Muḳadderat il- Aṣliyye.*

55– *Kitābu İşārāt il- Ḳur'ān fī ʿĀlem il- İnsān.*

56– *Kitāb ul- Ḳasem il- İlāhī bi'l- İsm ir- Rabbānī.*

57– *Kitāb ul- Celāl ve'l- Cemāl.*

---

26. Bu paragraftaki ifâde, bu eserin yazarı el- Kārī' el- Bağdādī'ye aittir.
27. H ve M: "ebī Umeyye"
28. M: "büyük sır ve hikmetleri"
29. M'de şu fazlalık var: "Allah bilir ya, böyle bir kitap yazılmamış ve yazılmıyacaktır sanırım; çünkü, onda çok değişik bir yol tuttum ve ilgi çekici bir üslup kullandım"

58– *Kitāb ul- Medḫali ilā'l- ʿAmeli bi'l- Ḥurūf*[30].

59– *Kitāb ul- Muḳniʿ fī's- Sehl il- Mumteniʿ*.

60– *Kitāb ul- Emr*[31] *il- Merbūṭ fī Maʿrifeti mā yaḥtācu Ehlu Ṭarīḳillāhi min eş- Şurūṭ*.

61– *Kitābu Risālet il- Envār fīmā yumnaḥu Ṣāhib ul- Ḫalveti (ʿalā) t- Tertībi min el- Esrār*.

62– *Kitābu ʿAnḳāi Mağrib*.

63– *Kitāb ul- Maʿlūm fī ʿAḳāidi ʿUlemā ir- Rusūm*.

64– *Kitāb ul- Īcād il- Kevnī ve'l- Meşhed il- ʿAynī, bi Ḥaḍrat iş- Şeceret il- İnsāniyye ve'ṭ- Ṭuyūr il- Erbeʿat ir- Rūḥāniyye*

65– *Kitābu İnşā il- Cedāvil ve'd- Devāir fī*[32] *r- Raḳāiḳı ve'l- Ḥaḳāiḳ*.

66– *Kitāb ul- Aʿlāḳ fī Mekārim il- Aḫlāḳ*.

67– *Kitābu Ravḍat il- ʿĀşıḳīn*.

68– *Kitābu Sitte ve Tisʿīn*. Bu kitapta, vav (و) mim (م) ve nun (ن) üzerinde konuştuk; çünkü bunların başları, sonlarının aynıdır[33]. (Şöyle ki: (واو ، ميم ، نون)

69– *Kitāb ul- İşārāt fī Esrār il- Esmā il- İlāhiyyāt ve'l- Kināyāt*.

70– *Kitāb ul- Ḥucub il- Maʿneviyye fī'ẓ- Ẕāt il- Huviyye*.

71– *Kitāb ur- Risāle*. Bunu, Faḫruddīn er-Rāzī'ye gönderdim. Bu kitap, herkesin elinde yok.

72– *Kitāb ul- Mubeşşerāt*. Bu kitapta, düşümde gördüklerimden hatırladığım, ilme yarayışlı ve iyiliğe teşvik edici şeyleri yazdım.

73– *Kitābu Tertīb ir- Rıḥle*. Bu kitapta, doğu memleketlerindeki yolculuklarım sırasında gördüğüm şeyleri anlattım; ayrıca, görüştüğümüz ve kendilerinden istifâde ettiğimiz hocalarımızdan söz ettik[34]. Şeyḫ raḍıyallahu ʿanh'ı, O'ndan dinlediğim Peygamberin hadîslerini, güzel bir hikayeyi, söylediği bazı şiirleri -ki bunların bir kısmı kendi şiirleridir- anlattım.

74– (Sıhhatını şart koşmaksızın rivâyet ettiğim hadîs-i şerifleri içine alan bir kitap).

---

30. M: "*es- Sirr il- Mekşūf fī'l- Medḫali ilā'l- ʿAmeli bi'l- Ḥurūf*"
31. M: "el- *Emr il- Muḥkem il- Merbūṭ*"
32. H, M: "ve"
33. H, M: "sonları başlarının..."
34. H, M: "bir cüzünü hocalarımıza ayırdık"

"Allah teʿālā'nın, yazmamı buyurduğu halde, ahâli arasında yaymamı buyurmadığı kitablar:

75– *Kitāb ul- Aḥadiyye.* Bu kitapda *aḥadiyyet, vaḥdâniyyet, ferdâniyyet, (evveliyyet* ve *vitriyyet)*, adedî varlıktan çokluğun kaldırılması, *Bir*'in aded mertebelerinde bir görünüş olduğu, adedlerin doğup kaybolduğu ve sâdece O'nun kaldığı anlatıldı.

76– *Kitāb ul- Huvv.* Bu kitap, nefsin izâfetlerini ve gönüllerin maʿrifetini içine alır.

77– *Kitāb ul- Cāmiʿ.* Bu kitap, *cemiʿ* ve *ıṭlāḳ*'ın, yanık ve üzgün kimsenin (*melhûf*'un) "ey Allah, beni müstağni kıl!"[35] deyişindeki *taḳyîd*'in gösterdiği *celâlin* maʿrifetini içine almaktadır.

78– *Kitāb ur- Raḥme.* Burada, rahmetin genel ve özel oluşu (taʿmīm ve taḫṣīṣ) ile, esirgeme, acıma, reʿfet[36] ve şefkatin mârifetini içine almaktadır.

79– *Kitāb ul- ʿAẓame.* Bu kitap *celâl, kibriyā, ceberūt* ve *heybet*'in işaretlerini ihtiva eder.

80– *Kitāb ul- Mecd.*

81– *Kitāb ul- Deymūmiyye.* Bu kitapta *sermediyyet, ḫulūd, ebed* ve *beḳā'* meseleleri yer almaktadır.

82– *Kitāb ul- Cūd.* Bu kitapta iyilik, ihsan, cömertlik, vergi, (rüşvetler ve armağanlara) işaret edilmektedir.

83– *Kitāb ul- Ḳayyūmiyye.*

84– *Kitāb ul- İḥsān.*

85– *Kitāb ul- Felek ve's- Semā'*

86– *Kitāb ul- Ḥikmet il- Muḥteviyye*[37]

87– *Kitāb ul- ʿİzze.* Burada *menʿ, ḳahr, ġalebe, ḥamd, ʿacz* ve *ḳuṣūr*'a işaret edilmiştir.

88– *Kitāb ul- Ezel*

89– *Kitāb un- Nūr.* Burada *ışık* (الضياء), *gölge* (الظلال), *karanlık* (الظلمة), *aydınlık* (الإشراق) ve *tecellî* (الظهور) ele alınmıştır.

90– *Kitāb us- Sirr*

91– *Kitāb ul- İbdāʿ*[38] *ve'l- İḫtirāʿ*

35. H, M: "beni müstağni kıl" yok.

36. Metinde *ülfet* الألفة kelimesi var. Biz yukarıya H ve M'deki *re'fet* الرأفة sözünü koyduk.

37. H'de "el- Muḥteviyye" yerine "el- Maḥbūbe" yazılı

38. H, M: "el- İbdā' الإبداء

92– (*Kitāb ul- Emr ve'l- Ḫalḳ*

93– *Kitāb uṣ- Ṣādır ve'l- Vārid*

94– *Kitāb ul- Ḳıdem*

95– *Kitāb ul- Mülk*

96– *Kitāb ul- Ḳuds*

97– *Kitāb ul- Ḥayāt*

98– *Kitāb ul- ᶜIlm*)

99– *Kitāb ul- Meşī'e.* Burada *temennî, irâde, şühûd, hâcis* (gönüle doğan), *ᶜazm, niyet, ḳaṣd* ve *himmet*[39] üzerinde durulmuştur.

100– *Kitāb ul- Fehvāniyye.* Bu kitabın adı bâzan *Kelimet ul- Ḥaḍrā*, bâzan da *el- Ḳavl* diye geçer. Bunda söz, söyleyiş, sohbet gibi konulara dokunulmuştur.

101– *Kitāb ul- Raḳm.* Burada *ḫaṭṭ, kitâbet,* işâret ve rakam olarak kullanılan harflerden bahsedilmiştir.

102– (*Kitāb ur- Raḳīm*)

103– (*Kitāb ul- ᶜAyn.* Burada *rü'yet, müşâhede, mükâşefe, tecellī, lemḥ, lemiᶜ, ṭāliᶜ, ẕevḳ, şurb, bādih, hācim* gibi konular incelenmiştir.)

104– *Kitāb ul- Bāh.* Burada doğum (*tevâlüd*) ile üreyip türeme (*tenâsül*) anlatılmaktadır.

105– *Kitābu Kün.* Burada *efᶜāl* ve *tekvīn* mertebelerine (حضرة) işâret edilmiştir.

106– *Kitāb ul- Mebādī'.* Burada, geri döndürme (*iᶜāde*) nin bir başlangıç (*mebde'*) olup, *ᶜālem*'in her an bir başlangıçta olduğuna işaret edilmiştir.

107– *Kitāb ul- Velāye*[40]

108– *Kitāb* (*ud- Duᶜā ve'*) *l- İcābe*

109– *Kitāb ur- Remz fī Ḥurūfi Evāil is- Suver*

110– *Kitāb ur- Ruḳye*[41]

111– (*Kitāb ul- Beḳā'*)

112– *Kitāb ul- Ḳudra*

113– *Kitāb ul- Ḥukm ve'ş- Şerāiᶜ iṣ- Ṣaḥīḥa ve'r- Ri'āse ve's- Siyāse*

114– *Kitābu* (*Mefātīḥı*) *l- Ġayb*

---

39. M'de "Himmet" yok.
40. H, M: "*Kitāb uz- Zulfe*"
41. M: "*Kitāb ur- Rutbe*", H: "*Kitāb ur- Riḳbe*"

115– *Kitāb ul- Ḫazāin*[42]

116– *Kitāb ur- Riyāḥ ıl- Levāḳıh*

117– (*Kitāb ul- Ribḥ*) *ıl- ʿAḳīm*

118– *Kitāb ul- Kutub. Kur'ān, Furḳān, Mesṭūr, Merḳūm, Ḥakīm, Mübīn,* (*Muḥsī* ve *Müteşābih*) gibi kelimelerle nitelenen "kitāb" tabirleri incelenmiştir.

119– *Kitāb ut- Tedbīr ve't- Tafṣīl*

120– *Kitāb ul- Lezzeti ve'l- Elem*

121– *Kitāb ul- Ḥaḳḳ*

122– *Kitāb ul- Ḥamd*

123– *Kitāb* (*ul- Mü'min ve'*) *l- Müslim ve'l- Muḥsin*

124– *Kitāb ul- Ḳader*

125– *Kitāb uş- Şe'n*[43]

126– *Kitāb ul- Vucūd*

127– *Kitāb ut- Taḥvīl*

128– *Kitāb ul- Ḥayāt*[44]

129– *Kitāb ul- Vaḥy*

130– *Kitāb ul- İnsān*

131– *Tahlil ve terkib konusunda bir kitap.*

132– *Kitāb ul- Miʿrāc*

133– *Kitāb ur- Revāiḥ ve 'l- Enfās*

134– *Kitāb ul- Mulk*

135– *Kitāb ul- Ervāḥ*

136– *Kitāb ul- Heyākil*

137– *Kitāb ut- Tuḥfe ve'ṭ- Ṭurfe*

138– *Kitāb ul- Ġurfe ve'l- Ḫurfe.*[45]

139– *Kitāb ul- Aʿrāf*

140– *Kitābu Ziyādeti Keyd il- Ḳavl*[46]

141– *Kitāb ul- İsfār* (*ʿan Netāic il- Esfār*)

142– *Kitāb ul- Aḥcār il- Mütefeccira ve'l- Müteşaḳḳıḳa ve'l- Hābiṭa*

---

42. H: "el- Ḫazāin il- ʿAmeliyye", M: "el- Ḫazāin il- ʿİlmiyye"
43. Metinde el- Beşāre yazılıdır, yanlıştır. H ve M'de yukarıdaki gibidir.
44. H, M'de "el- Ḫıbra" yazılı.
45. Metinde ve H'de böyledir. M'de ise, "*el- Furḳa ve'l- Ḫurḳa*"
46. M'de: "Zebādi Kebed in- Nūn", H: "Ziyādeti Keyd il- Bevl"

143– *Kitāb ul- Cebel*[47]

144– *Kitāb uṭ- Ṭūr*[48]

145– *Kitābu Edeb in- Neml*[49]

146– (*Kitāb ul- Burūc*)

147– *Kitāb ul- Ḥaşerāt*

148– *Kitāb ul- Ḳısṭās*

149– *Kitāb ul- Ḳalem*[50]

150– *Kitāb ul- Levḥ*

151– *Kitāb ul- ʿArş*

152– *Kitāb ul- Kursī*

153– *Kitāb ul- Fulk*[51]

154– (*Kitāb ul- Hebā'*)

155– *Kitāb ul- Cism*

156– *Kitāb uz- Zemān*

157– *Kitāb ul- Mekān*

158– *Kitāb ul- Ḥareke*

159– *Kitāb ul- ʿĀlem*

160– *Kitāb ul- Ābā' il- ʿUlviyyāt ve'l- Ummehāt is- Sufliyyāt* (*ve'l- Benāt*) *ve'l- Muvellidāt*

161– *Kitāb un- Necm ve'ş- Şecer*

162– (*Kitābu Sucūd il- Ḳalb*)

163– *Kitāb ul- Esmā'*

164– *Kitāb un- Naḥl*

165– *Kitāb ur- Risāle ve'n- Nubuvve ve'l- Velāye* (*ve'l- Maʿrife*)

166– (*Kitāb ul- Ġāyāt*)

167– *Kitāb ul- ʿİşḳ*

168– *Kitāb us- Sebʿate ʿaşer*[52]

169– *Kitāb un- Nār*

170– *Kitāb ul- Cenne*

171– *Kitāb ul- Ḥaḍra*

---

47. H: el- Cibāl, M: Ḥayāl
48. H, M: et- Ṭayr
49. H: *Kitāb un- Neml*
50. H: *Kitāb ul-ʿİlm*
51. H: *Kitāb ul- Fulk ve Kitāb ul- Fulk il- Meşḥūn*
52. H, M: et- Tisʿate ʿaşer

172- *Kitāb ul- Munāẓara beyne'l- İnsāni ve'l- Ḥayvān*
173- *Kitāb ul- Mufāḍale*
174- *Kitāb ul- İnsān il- Kāmil ve'l- İsm il- Aʿẓam*
175- (*Kitāb ul- Mubeşşirāt*
176- *Kitāb ul- Evvelīn*
177- *Kitābu Tercumān il- Eşvāḳ*
178- *Kitābu Muḥādarat il- Ebrār ve Musāmerat il- Aḫyār*
179- *Kitāb ul- ʿAbadile*[53]
180- *Kitāb ut- Tāc it- Terācim*
181- *Kitābu mā lā yuʿavvelu ʿaleyhi fī Ṭarīḳıllāh*)
182- *Kitābu Īcāz il- Beyān fi't- Tercemeti ʿan (il- Ḳur'ān)*
183- (*Kitāb ul- Maʿrife*
184- *Kitābu Şerḥ il- Esmā'*
185- *Ez- Ẕeḫāiru ve'l- Aʿlāḳ fī Şerḥi Tercumān il- Eşvāḳ*)
186- *Kitāb un- Neṣāyiḥ fīmā yuḳarribu fī Ṭarīḳıllāhi teʿālā*
187- *Kitābu l- Levāyıḥ fī Şerḥ ın- Neṣāyiḥ*
188- *Kitāb ul- Vesāil fi'l- Ecvibe ʿan ʿUyūn il- Mesāil*
189- (*Kitāb un- Nikāḥ ıl- Muṭallaḳ*
190- *İḫtiṣāru Sīret in- Nebī ṣallallahu ʿaleyhi ve sellem*)
191- *Kitāb ul- Menīʿ ıl- Ḥımā el- Baṣīr fīhi Aʿmā fekeyfe ḥalle bihi'l- ʿAmā*
192- *Kitābu Fuṣūṣ il- Ḥikem*[54]..."

Bütün bu kitaplar ahâli arasında yayılmamıştır. Bunların bâzısı, O'nun hayatında, bazısı da ölümünden sonra ortaya çıkmıştır.

Ben bu risâleyi, ancak, O'nu sevenlerin sevinmesi, kıskananların da yerinmeleri için buraya aldım. Bununla, kitaplarının bunlardan ibaret olduğunu söylemek istemedim. Çünkü eserleri, sayılamıyacak kadar çoktur. Köylü kentli hepimizin hocası Şeyḫ Mecduddīn Muḥammed (b. Yaʿkūb) el- Fīrūzābādī[55] -Allah ruhunu takdis etsin ve kabrini rahmetiyle ıslatsın-, şeyḫ Muḥyiddīn'in, Şam hükümdarı el- Melik ul- Aʿẓam'a[56] verdiği icâzetnâmeyi gördü-

53. M: *Kitāb ul- ʿİbād*
54. Fihrist burada sona ermemiştir. H ve M'de bundan sonra, daha elliden fazla kitap zikredilmektedir.
55. Muḥammed b. Yaʿkūb el- Fīrūzābādī eş- Şīrāzī (- H. 811). Büyük bilgin, fakih ve dilcilerden. Irak, Şam, Mısır, Anadolu, Hindistan ve Yemen'de dolaşmıştır. Zebid'de (Yemen) Hicrî 811 de ölmüştür. Bk. *eḍ- Ḍav'ul- Lāmiʿ*, c. X, s. 79.
56. Doğrusu, el- Melik ül- Muẓaffer Gāzī b. el- Melik il- ʿĀdil el- Eyyūbī. Söz konusu icâzetnâmeyi Dr. Abdurrahman Bedevî, el- *Mecellet ul- Endelus*, c. XX, 1955'de yayınlamıştır.

ğünü ve icâzetnâmenin sonunda "kendisine, benim eserlerimi rivâyet için icâzet verdim" dendiğini ve belirtilen bu eserler arasında beşyüzden fazla kitap[57] saydığını söylemiştir. Şeyhimiz Büyük Kadı'nın bu mübarek sözünü, Dehlî'de, Hicrî 784 yılı Ramazan ayının onyedisinde kendisinden işittim.

Fīrūzābādī'nin, şeyḫ Muḥyiddīn'le ilgili düşüncesine, şefkatli, devletli, Allah'ın dininin yardımcısı, bütün insanlara karşı cömertlik ve iyiliği ile övülen Sultan ul- Aʿẓam'ın -Allah mülkünü dâim etsin ve bütün yeryüzünü O'na mülk eylesin, büyük fetihlerle desteklesin, yüce yardımıyla gücünü artırsın– O'nun hakkında istediği fetvaya verdiği cevapta vâkıf oldum. Öğrendiğime göre, şeyḫ Muḥyiddīn'in eserleri, el-Eşref, el-Efḍal, el-Mücâhid, el-Müeyyed, el- Muẓaffer, el- Manṣūr -Allah hepsinin yerlerini cennet eylesin- gibi ataları olan sultanların kütüphanelerindekinden daha çok, O'nun değerli kütüphanesinde toplanmıştır.

Onların iyilikleri her yönde yaygındır
Zaman eskir de onların hâtırası yenilenir

Fakihler, şeyḫ Muḥyiddīn'in eserleri üzerinde, mânalarını akılları kavrıyamadığı için gelişi güzel konuşup durdular. Büyük sultan -Allah onun yardımcılarını yüceltsin, mülk ve iktidarını artırsın-, hocamız Büyük Kadı'ya şöyle bir fetva sormuştu: "Allah'ın, dini kendileriyle kuvvetlendirdiği, gene kendileriyle müslümanların birliğini sağladığı büyük âlimler, şeyḫ Muḥyiddīn İbn ul- ʿArabī ve O'nun *el-Futūḥāt ul-Mekkiyye* ve *Fuṣūṣ ul- Ḥikem* ve başka eserleri hakkında ne buyururlar? Bu kitapların okunması câiz midir? Bu kitaplar, şimdiye değin okunan ve dinlenilen kitaplardan mıdır, değil midir? Bana, kandırıcı bir cevap veriniz ki, yüce ve cömert Allah da sizi bol bol mükâfatlandırsın"[58]

Şeyhimiz büyük kadı[59], aynen şu cevabı vermiştir: "Allahım, bize, rızana uygun olanı söylet. Sorulan hakkındaki inancım odur ki; O, *ḥāl* ve *ʿilm* yönünden ṭarīḳat şeyhi, gerçek (*haḳīḳat*) ve görünüş (*resm*) bakımından *taḥḳīḳ* imamı, fiil ve isim itibariyle *maʿrifet* görünüşlerini (rusūm) canlandıran kişidir.

Düşünme denizine dalarsa insanın düşüncesi,
Hâtıraları boğulur orada.

Bir dalga ki onu, kovalar bulandıramaz. Bir bulut ki, durmadan yağmur boşanır ondan. Duâları yedi kat göğü aşar. Her yana saçılan bereketleri,

57. Dr. Bedevī'nin belirttiğine göre, bu icâzette adı geçen kitaplar ikiyüz doksanı bulmaktadır.
58. el- Maḳḳarī, *Nefḥ uṭ- Ṭıyb*'de bu fetvanın suretini Fīrūzābādī'nin *el- iğtibāṭ bi Muʿālecetì ibn il- Ḥayyāt* adlı eserinden nakletmiştir. Biz bu metni, el- Maḳḳarī'nin metni ile karşılaştırdık. Bk. c. II, s. 375
59. Yani, Mecduddīn Fīrūzābādī

ufukları kaplar. O'nu vasıflandırmağa gücüm yetmediği halde, vasıflandırıyorum. Bana öyle geliyor, hattâ gerçekten biliyorum ki, O'nu, gerektiği gibi değerlendiremiyorum.

İnancımı söylesem ne olur ki
Bırak kara câhili, o,
Kötülük saysın melâmeti
Andolsun andolsun and yüce Allah'a
Ve Allah için[60] *burhan diye*
O'nu ortaya koyana
Birkaçıdır menkıbelerinden söylediklerim
Fazla değil, belki de çok az bile

Eserlerine gelince, onlar, coşkun denizlerdir. Cevherlerinin çokluğundan başı ve sonu bilinemez. Hiçbir kimse bir benzerini yazamamıştır. Allah, O'nun değerini bilmeği, mârifet ehline nasib etmiştir. Kitaplarını devamlı okuyup, mânalarını düşünenlerin, güçlükleri çözmekte gönülleri açılır ki bu, O'nun eserlerinin özelliklerindendir. Bu da, ancak, Allah'ın kendilerine *ledün ilmi* ve *rabbānî mᶜarifet*'leri nasib ettiği kimseler için mümkündür. Eserlerinden biri, doksan ciltlik *et- Tefsīr ul- Kebīr*'dir. O, bu tefsirde Kehf sûresinin "*Biz O'na katımızdan ilim verdik*"[61] âyetine kadar Kur'anı tefsir etmiştir. Şeyḫ Muḥyiddīn bu sırada bu dünyadan çekilmiş ve bu eserini tamamlıyamamıştır. Bu tefsir çok değerli olup, her bölümü, kıyısı bulunmayan bir denizdir. O'nun hakkında, kanaatımıza göre, Allah için, *velāyet-i ᶜuẓmā* ve *ṣıddîḳıyye-i kübrā* sâhibi dense, mübalağa edilmiş olmaz."

Görülüyor ki, bu tefsir kitabını Şeyḫ radıyallahu anh, yukarıda geçen mektubunda zikretmemiştir. Çünkü, bu mektubu *Mekke-i Mükerreme*'de yazmıştır. Sonra, *Şam*'a gelip üç yıla yakın oturmuş; burada, birçok kitap yazmıştır. En son yazdığı eser, bu tefsiridir. Allah bilir ya, bu tefsiri sona erdirseydi, ciltlerce tutardı. Bu da, insan gücüyle olmayan, yalnız *ilâhî bir vergi* ile başarılacak bir iştir.

Hocamızın sözüne dönelim.

"Bir tāife var ki, bilgisizlikleri ve anlayışsızlıkları yüzünden şeyḫ Muḥyiddīn'i tenkidde aşırı gitmişlerdir. Hattâ bilgisizlikleri ve anlayışsızlıkları kendilerini, O'nu küfürle itham etmeğe dek götürmüştür. Bu, ancak, onların, şeyḫ Muḥyiddīn'in hâl ve sözlerinin mâna ve maksadını[62] anlayamayışların-

60. el- Maḳḳarī'de: "din için"
61. Kehf sûresi, 65
62. el- Maḳḳarī'de "söz ve fiillerinin maksat ve mânalarını"

dan; mâna meyvelerini derlemeğe elleri yetişemediğindendir. Bundan ötürü O'nun hakkında gelişigüzel konuşmuşlardır. Şâir, ne güzel demiş:

Benim işim, ḳāfiyeleri oymak mâdenlerinden
Öküzler anlamazsa, bana ne!

İşte, O'nunla ilgili olarak bilgi ve kanaatımız bunlardır. والله أعلم

Bunu, Allah'ın Ṣıddiyḳī haremine sığınan kişi[63] yazmıştır. Allah onu affeylesin."[64]

Şeyhimiz Büyük Kadı'nın cevabı burada sona eriyor. Bu cevap, Sulṭān ul- Aʿẓam'a -Allah onu yakın, uzak bütün ülke ve bütün insanlara hükümran kılsın- arzedildi. Sonra, O, fakih Ebu Bekr b. Muḥammed b. el- Ḫayyāṭ el-Miḫlāfī el-Ciblī[65] -eğer tevbe ettiyse, Allah, onu affetsin -den fetva istedi. Soru şudur: "Şeyḫ Muḥyiddīn ibn el- ʿArabī'nin *el-Futūḥāt ul-Mekkiyye*, *Fuṣūṣ ul-Ḥikem* ve öteki eserleri hakkında Faḳih ne buyurur? Bunların okunması, halk arasında yayılması ve içindekilere inanılması câiz midir? Bunlar, faydalı ilimleri mi ihtiva ediyor? Şeyhimiz şeyhülislâm ve büyük kadı Mecdüddin'den -Allah İslâmı ve müslümanları O'nunla faydalandırsın- bu husus soruldu. O da Şeyḫ Muḥyiddīn'in kitaplarının, meşhur olduğu gibi, faydalı ilimleri ihtiva ettiğini ve üstün tutulması gerektiğini bildirdi. Bu cevap, gönlümüzü tatmin etmedi. Bize daha açık bir cevap veriniz."

Adı geçen faḳih, şu cevabı vermiştir:
"El-cevab, başarı Allah'dandır.

"İbn ul- Ḫayyāṭ'ın, Allah için, hiç bir kınayıcının kınamasından korkmama zamanı gelmiştir."

Bana göre, ibn ul- Ḫayyāt'ın fetvasındaki ilk yanlış adım budur. Bu sözleriyle itiraf etmektedir ki, o, bundan önce Allah yolundan uzak durmuş ve kınayıcıların kınamasından korkmuştur. Geçmişte böyle korktuğunu, şimdi de artık hiçbir şeyden çekinmediğini iddia etmektedir. Yalnız, geriye, bu iddiasını da isbat etmesi kalmıştır. Delîli de şudur:

---

63. Bk. el- Maḳḳarī, *Nefḥ uṭ- Ṭıyb*, Muḥammed Muḥyiddīn ʿAbdulḥamīd yayımı, c. II, Mısır 1949 s. 376. Burada imza, "Allahın sıddıyḳî haremine sığınan Muḥammed" dir. (çevirenlerin notu)

64. Bk. *eḍ- Ḍav' ul- Lāmiʿ* c. X, s. 81: "Radıyyuddīn Ḥasen Ṣağānī'ye (ölm: H. 650) uyarak Kendisini Mekke'li saymaktan hoşlanırdı ve yazılarının altında, kendisi için, "Allah'ın haremine (Mekke'ye) sığınan" derdi."

65. Ebū Bekr b. Muḥammed b. Ṣāliḥ el- Hemedānī el- Ciblī et- Teʿizzī el- Yemenī (– H. 811). Yemenin büyük fakihlerindendir. Teʿizz ve ẕī Cible'de O'nun fetvalarına dayanılırdı. es- Saḫāvī der ki, "Bu zatla Mecduddin Şīrāzī arasında İbn ul- ʿArabī'nin kitaplarının okunup okunmaması üzerine tartışmalar olmuştur. İbn ul-ʿArabī'nin eserleri aleyhine yazdığı kitaba, Mecduddīn de bir reddiye yazmıştır". Bk. *eḍ- Ḍav' ul- Lāmiʿ*, c. XI, s. 78-79.

"Şeyẖ Muḥyiddīn -Allah ondan razı olsun- in kitaplarını elde etmek, okumak ve okutmak câiz ve helâl değildir. Çünkü onlar yazarına iâde edilmiştir."

Demeli ki, ey gözü olan, ne dediğini ve sözünün nereye vardığını bilmeyen şu zâlimin utanmazlığına bak! Dâvasının delîli, iddiâsının bâtıl olduğuna tanıklık etmektedir. Öte yandan, Şeyh Muhyiddin'in eserleri beşyüzü aşar. Bunlar arasında, yukarıda da belirtildiği gibi doksan dokuz ciltlik Büyük Tefsir'i (*et- Tefsīr ül- Kebīr*) vardır. Küçük Tefsir'i (*et- Tefsīr uṣ- Ṣaġīr*) de sekiz cilttir. *El- Cemᶜ ve't- Tafṣīl fī Esrāri Maᶜānī et- Tenzīl* de doğrudan doğruya *Kur'an-ı Ḳerim*'le ilgilidir. Bunu, Meryem sûresine kadar tamamlamıştır. İbn Ḥazm'in *el- Muḥallā* (المحلّى) adlı Fıkıh kitabını da özetlemiştir. Gene, fakihlerin metoduna göre *Mekke*'de yazdığı *el- Meḥaccet ul- Beyḍā* adlı kitabı da fıkhî bir eserdir. O, bu kitabıyla ilgili olarak şöyle der: "Taharet ve Namaz bölümlerini iki ciltte tamamladım. Üçüncü cilt elimde. Cuma bölümünü yazıyorum." Bu bölümü tamamlasaydı, o da bir cilt teşkil ederdi.

Miftāḥ us- Seᶜāde de bir hadîs kitabıdır. O burada, Müslim, Buhâri ve Tirmizî'nin metinlerinden hadîs derlemiştir. *Kenz ul- Esrār* adlı kitabı, Peygamberimizden rivayet edilen duâ ve zikirleri içine almaktadır. *Mişkāt ul- Envār* da bir hadîs-i kutsî kitabıdır. *Kitāb ul- Erbaᶜīn el- muteḳābile* ile *Kitāb ul- Erbaᶜīn eṭ- Ṭıvāl* adlı eserleri de Ḥadīṣ'le ilgili kitaplardır.

O'nun -kendisinden Allah râzı olsun- *Tefsir*, *Hadîs*, *Fıkıh*, *Usûl-ü Fıkıh*, *Kelâm* konusunda daha nice değerli eserleri vardır. Bunların bir kısmı herkesce bilinmektedir. Adı geçen fakihle aramızdaki anlaşmazlık konusu, onun, anlayıp kavramaktan uzak olduğu *Hakikat ilimleri* ile *ilâhî mârifet*'lere dil uzatmış olmasıdır. Büyük âlim ve ârif, kendisini sevenleri Hak ve hidâyet yolundan çevirmek isteyene ne söylesin! Hele, onun iddiasının delîli, fetvasında mündemiç ise...

Bu satırları yazanın bir şiiri:

Kuşluk güneşini kınayan,
Onu bilmediğinden küçümseyen köre deyiniz
Almak istemiyorsan Güneşin ışığını,
Alıcısı başka insanlar vardır.

el- Ḫayyāṭ'ın[66] *dikişini*
Öylesine yırttık ki öylesine
Kırdık makasını
İğnesiz ipliksiz bıraktık onu...

66. Türkçesi: Terzi. (Çev.)

Senettir, Şeyḫ Muḥyiddīn'in sözü
Kalın kafalı iddiacıya karşı
Öyle söz ki yer yok onda kuşkuya
Düşmanlar kuşkulansa da

Adı geçen fakihin ifâdesi ve dil uzatışına dönelim.

"Şeyḫ Mecdüddīn'in benim gibi düşündüğünü sanmam. Bu fark, Şeyḫ Muḥyiddīn'in eserlerini dikkatle incelememesinden ileri geliyor."

Bundan sonra o, fetvasında, benim gibi birinin burada anlatması uygun düşmeyecek, kendisine yakışan sözler söylemiştir. Herkes kendi yapısına göre hareket eder. Şeyhimiz büyük kadı, bu iddiaların hepsine ufukları dolduran, ittifakla kabul edilen ve nifak pazarını kesada uğratan cevaplar vermiştir. Bu cevapların bir kısmını buraya alıyorum:

"Her durumda övgü Allah'adır. Allahım, bize Hakkı Hak olarak göster, ona uymamızı nasîb et. Bâtılı da bâtıl olarak göster, bizi ondan sakınmakta başarılı kıl.

"Şeyḫ Muḥyiddīn hakkındaki görüşlerimi, O'nun, âriflerin göğüslerine ferahlık veren ve âşıkların gönüllerini ışıklandıran kitaplarını devamlı olarak okuduktan, inceledikten, mâna ve hakikatlarını düşündükten, *veri*'lerinin inceliklerini kavradıktan sonra belirttim. O, muḥaḳḳıḳların şeyhi, âriflerin imâmı, evliyâ ve sâliḥlerin *ḳutbu*'dur. Onun hakkında bildiğimiz, inandığımız, ve gerçek olarak gördüğümüz budur. *el- Futūḥāt ul- Mekkiyye*'nin başlangıcına, ihtiva ettiği inanca, *Peygamber*'in sünnetine uygun olup hadîslerden ayrılmayışına, bölümlerinin de hadîslere göre kuruluşuna dikkat eden kimse; *Allah*, kalbini *ledün ilmi*'nin ışığıyla aydınlattıysa, şeyḫ Muḥyiddīn'in büyüklük ve değerini bilir.

"Adı geçen fakihin, şeyḫ Muḥyiddīn'in kitaplarının elde edilmesi, okunması ve dinlenmesi câiz ve helâl değildir, çünkü onların yazarı reddedilmiştir gibi sözleri, yalınız ona ait değildir. *Bu, zâhirci faḳihlerden bir topluluğun görüşüdür.* Onların çoğu, aslında tamamiyle bu görüşte değildirler; ancak, Şeyḫ Muḥyiddīn'in sözlerinin mâna ve inceliklerini anlamaktan yoksun olan *ᶜavām*'ın seviyelerine uygun olarak konuşurlar. Böylece, O'na muḫālefeti işitince, avam da O'nu tanımaz, kötüler ve *bidᶜatçı* der. Halbuki, Ebū Hureyre raḍıyallahu anh şöyle buyurmuştur: "Peygamber aleyhisselâmdan iki dağarcık dolusu ilim aldım. Birisini size yaydım; ötekisini de yaysaydım, bu boynum kesilirdi." Bunu, İmâm Ebū ᶜAbdillah el- Buḫārī *Ṣaḥīḥ*'inde zikreder. Ebū Hureyre, bununla, *ẓâhir ehli*'nin bir şey anlamadığı *Hakikat ilmi*'ni kasdetmiştir. Çünkü bu ilim, *Allah*'ın, sıddiyklardan seçtiği kullarına mahsusdur. Bu bakımdan *zâhirci münkir* mâzurdur. O fakihin, şeyh Muhyiddin'i *kâfir* sayacak kadar aşırı gitmesi de böylece mâzur görülmelidir."

Derim ki, muhâlifin apaçık deliller, sahih hadîsler ve kesin burhanlar karşısında mâzur sayılması, bilmem bir çözüm tarzı olabilir mi? Böyle bir çözüm tarzı, aleyhimize bir kapı açmakta, Peygamberleri inkâr eden kâfirlere cevap vermemize engel olmakta ve insanı çıkmaza götürmektedir. Çünkü, gerçeği asılsız sayan veya doğruyu yalanlayan herkes mâzur olursa, doğru ve gerçek kalmaz; bâtıl ve yalan ise sürüp gider.

Şeyhimiz Büyük Kadı'nın sözüne dönelim :

"Şeyḫ Kemalüddīn ez- Zemlekānī, *Şam*'ın en büyük şeyhlerindendir. O şöyle söylerdi: Şeyḫ Muḥyiddīn'i kitaplarındaki bâzı sözlerinden ötürü kötüleyen adamlar, ne bilgisiz kişilerdir! Anlayışları, O'nun sözlerinin mânasını kavrıyamıyacak kadar kısırdır. Bana gelsinler de, müşkillerini halledeyim ve Şeyḫ Muḥyiddīn'in o sözlerle ne kasdettiğini açıklıyayım. Böylece, gerçek ortaya çıksın, onlar da birtakım vehimlerden kurtulsunlar."

Birinci bölümde, Şeyḫ Kemaluddīn ez- Zemlekānī'nin *Fuṣūṣ ul- Ḥikem*'i doyurucu ve gayet açık bir şekilde şerh ettiğini ve ona, inandırıcı bir yön verdiğini görmüştük.

"Şeyḫ Ṣalāḥuddīn Ṣafedî, birçok ciltleri bulunan dünya bilginleri tarihine dair yazdığı eserde, "M" harfine gelince, Muḥyiddīn b. el- ʿArabī'yi önemle zikretmiş, onu ve eserlerini övmüş, O'nu yerenleri reddetmiştir."[67]

---

67. Bu ifâdeler Fīrūzābādī'nindir. es- Ṣafedī'nin İbn ul- ʿArabī hakkında yazdıkları için Bk. eṣ- Ṣafedī, *el- Vāfī bi'l- Vefeyāt*, III. Ahmed yazması, 4. cüz, varak 83 b- 86a. eṣ- Ṣafedī, ibn ul- ʿArabī hakkında insaflı davranmış ve şöyle demiştir: "Mekke'de yazdığı için *el- Futūḥāt ul- Mekkiyye* adını verdiği kitabını gördüm. Kendi yazısıyla yirmi ciltir. Bu kitapta, başkalarının sözlerinde bulunmayan incelikler ve kerâmetler vardır. Burada, akıl ile nakil, Muḥyiddīn'in gözü önünde tek bir görünüş hâlinde birleşiyor ve yazar, onu, öylece müşahede ediyor. Bir hadîs ya da bir meseleyi söylemek istediğinde, bunlar, hemen gönlüne doğuyor. Bu, bir kudrettir, son derece vukuf işi, keskin zekâ, belleme (*ḥıfẓ*), ve hatırlama (*ẕikr*) işidir. Bu kitabı okuyanlar O'nun yüceliğini bilirler. Kendisinin en büyük eserlerinden biridir.

"..... Bu eserin birinci cildinde, kendi inancını (*ʿaḳīde*) anlatmıştır. Başından sonuna kadar gözden geçirdim. Gördüm ki, şeyh ebu'l- Ḥasen el- Eşʿārī'nin inancının aynı olup, hiç bir noktada ona aykırı düşmemektedir. O'nun inancı hakkında benden bilgi isteyen kimse Ṣafed'de idi. Ben de Kahire'de bulunuyordum. Sadece, Şeyḫ Muḥyiddīn'in ʿaḳīdesini bir deftere geçirdim, üzerine de şunları yazdım:

"Bu inançda hiçbir şey yok
Yalanlamayı, burhanı gerektiren
Yok yok, değil akla aykırı
Kur'anın getirdiği nakle de
Eşʿārī de bu inanç üzereydi
O da söyliyebilirdi böyle
İleri sürdükleri incelenir O'nun
İspatlanır delille, burhanla

Şeyḫ Muḥyiddīn, birçok memleketleri dolaşıp insanları irşâd ettikten sonra Şam'a yerleşmiştir. Bu sırada Şam, büyük bilgin, mütekkellim ve fakihlerle dolu idi. Kendi çağında hiçbir bilgin veya fakihin O'na karşı olduğunu bilmiyoruz. Onlar, uluları olan kişiye nasıl karşı gelsinler, içlerinden en değerlisine nasıl boyun eğmesinlerdi!

Gene, adı geçen fakihin, "Şeyh Muhyiddin'in kitaplarını okumak, elde etmek ve dinlemek câiz değildir, haramdır" sözüne, şeyhimiz Büyük Kadı'nın verdiği cevaba dönelim.

"Bu açık bir cehâlet ve çirkin bir sözdür. Hiçbir müslüman böyle bir sözü ağzına alamaz ve okuduğu zaman, Şeyḫ Muḥyiddīn'in bütün eserlerinde *Kitap* ve *Sünnet*'e aykırı bir şey bulamaz. Şeyḫ Muḥyiddīn'in kitapları beşyüzü aşmaktadır. Önce belirtildiği üzere, *et- Tefsīr ul- Kebīr*'i doksan dokuz cilt olup, Kehf sûresindeki "*... Biz O'na katımızdan bir ilim öğrettik*[68]" âyetine kadar gelmiş, geri kalan kısmını tamamlıyamamıştır.

"Ârif müfessirlerin usûlünce telif ettiği *et- Tefsīr uṣ- Ṣaġīr* kitabı da, sekiz cildi yazıldığı halde tamamlanamamıştır. Bunda da, kınanacak bir şey bulunmamaktadır.

"*el- Muʿallā ʿalā el- Muḥallā* adlı kitabı da fıkha dair olup, Ebū Muḥammed b. Ḥazm'in eserinden özetlenmiştir. Bu, fıkıh kitaplarının en güzellerindendir. Sahâbîler, tâbiîler, teba-i tâbiîn ve kendi çağına kadar gelen büyük müctehidlerin görüşlerini içine alan eşsiz bir eserdir. Bir müslüman, böyle bir eseri elde etmek, okumak ve dinlemek câiz değildir, haramdır, diyebilir mi? Şeriat ilimleriyle uğraşmayı haram sayan kâfir olur. Allah bizi bu türlü fetvâ ve çirkin öğütlerden korusun. Şeyḫ Muḥyiddīn'in Peygamberimizin hadîsleri v.b. hakkında nice güzel ve değerli eserleri vardır. Sözgelişi, *er- Riyāḍ ul- Firdevsiyye fī Cemīʿ il- Eḥādīs il- Ḳudsiyye* adlı eseri bunlardan olup, *Peygamber* s.a.v.'in doğrudan doğruya Allah'dan naklettiği hadîsleri ihtiva etmektedir. Şeyh Muhyiddin'den önce hiç bir kimsenin bu hadîsleri derlemeği başardığını bilmiyorum. *İslâm*'ın güzel kokularını koklayan bir insan, böyle bir kitabı elde etmek, okumak, dinlemek, dinletmek, okutmak ve öğretmekten,

---

Ama günüleyen kınayan başka
Ne ki, vardır her kişinin günüleyeni.

"Şeyḫ Muḥyiddīn'in sözlerinde yanlış bir şey görmedim.

"O'nun *Fuṣūṣ ul- Ḥikem*'ini okudum. Zâhir itibariyle şeriat'a aykırı şeyler gördüm. Şüphesiz ki, O ve benzerleri, halvet ve riyazat hallerinde kendilerine hâsıl olan şeylerle karşılaşmışlar, bunları ifâde etmek ihtiyacı duymuşlar, bu hâllerde gördükleri mânaları ifâdeye yetmeyen kelimeleri kullanmak durumunda kalmışlardır.

"... Kısaca, O büyük adamdı. Sözlerinden anladıklarımız güzeldir; anlamadıklarımızın ilmini de Allah'a bırakırız. Allah bizi, O'nun izinden gitmek ve her sözüyle amel etmekle de mükellef kılmamıştır."

başkalarını alıkoyar mı? Bunu ancak Allah ve Resûlünün düşmanı olan herhangi bir müşrik yapabilir. Allah bizi, sapık ve câhillerin cehâletinden korusun.

"İşte, Şeyh Muhyiddin'in kitaplarını okumak, dinlemek ve elde etmek câiz değildir, haramdır diyenin durumu budur. Çünkü, yukarıda da geçtiği gibi, Şeyh Muhyiddin'in kitapları *Tefsir*, *Hadîs*, *Fıkıh*, *Usûl*, *ilm-i Kelâm* ve benzeri konularda yazılmış yararlı eserlerdir. Burada, *Ledün ilmi* اَلْعِلْمُ اللَّدُنِّي kalıyor ki, bunu, onların ilmi kuşatamaz. Onlar, bu konuda sâdece çirkin şeyler söylemekle yetinirler. Fakat onlar, *sülûk* edemedikleri bir yolu ve yapamadıkları bir işi kötülemektedirler. Gerçeği inceleyebilselerdi, susarlar ve bir şey söyliyemezlerdi. Onlar helâk yoluna gittiler, kurtuluş yolundan saptılar. Çünkü dünya hayatının sâdece zâhirini biliyorlar; âriflerin meşrebinden yoksun, tadanların zevkinden ve sâliklerin sülûkundan uzaktırlar. Bildikleri birkaç *zâhir ilmi* ile övünüyorlar. el- *ʿUrvat ul-Vuṣḳā*'ya (اَلْعُرْوَةُ الْوُثْقَى : en sağlam tutamak) sarılsalar, *Sünnet*'e uysalar, Allah'ın has kullarını sevselerdi, Şeyḫ Muḥyiddîn'i yermezlerdi. Çünkü, çağının büyük bilgin, fakih, mütekellim, şeyh, ârif ve muhakkıkları O'nun *Tevḥîd*'de *taḥḳîḳ ehlinin imâmı* olduğunda birleşmişlerdir. O, bütün *zâhir* ve *bâtın* ilimlerinde tek ve biricik idi."

Birinci bölümde, şeyhimiz Büyük Kadı Mecdüddîn Fîrûzâbâdî'nin, Şeyḫ ʿIzzuddîn b. ʿAbdisselâm'ın hizmetçisi yoluyla rivâyeti, hizmetçinin ilgili konuşması ve Şeyḫ ʿIzzuddîn'in "*orası faḳihler meclisi idi*" diye cevap verişi geçmişti.[68] ʿIzzuddîn, bu sözü ile, zâhir ehli olan, muhakkıkların sözlerinden ve âriflerle birlikte bulunmaktan nasîbi olmayanları kasdetmiştir. Sağlam bir mizaç ve selîm bir akıl sâhibi, ledün ilimleri ile ilâhî mârifetlerden nasîbi olan bir kimse bilir ki, Şeyḫ ʿİzzuddîn b. ʿAbdisselâm gibi bir bilgin ve O'nun çağdaşı büyük bilginler, kerâmetlerini görmeden, söz ve fiillerini tedkik etmeden hiç bir kimse hakkında tezkiyede bulunmazlar. Onların hepsi, Şeyḫ Muḥyiddîn'e boyun eğerler; sözlerini, fiillerini ve hâllerini tanırlar, O'nun şân ve mevkiinin büyüklüğünü kabûl ederlerdi. Nasıl olur da, böyle büyük ve mübârek bir ülkenin insanları, bilgin ve erdemli kişilerin çokluğuna, Şeyḫ Muḥyiddîn'in otuz yıldan fazla aralarında oturmasına, eserlerinin ellerinde dolaşmasına rağmen, bu eserlerin bâtıl olduğunu bildikleri halde susmuşlar ve O'na karşı en helâl mallarını harcamamışlardır. O, Mekke-i Mükerreme'de mücâvir kaldığı zaman da, orada büyük bilginler, müdekkık fakihler, mütekellimlerin çoğunluğu, ârif ve mürşid şeyhler, hiçbir yüzyılda bulunmayan büyük velîlerin hepsi O'na yaklaşmışlar, O'nun üstünlüğünü kabûl etmişler,

68. Bk. s. 25

sözlerini mübârek saymışlar, eserlerini devamlı olarak okumuşlardır. Onun mübârek eserleri, ilminin derinliğini ve faziletinin erginliğini gösterir. Mekke'de O en çok, hadîs-i şerîf öğretmek (إسماع) ile uğraşmıştır. Eserlerinin çoğu kendi el yazısı iledir.

Mekke'de *el- Futūḥāt ul- Mekkiyye*'yi kalbine doğduğu gibi yazıp bitirdikten sonra, ciltsiz ve cüzler hâlinde *Ka*ʿ*be*'nin damına koydu. Onları oradan bir yıl sonra indirdi. Mekke'nin yeli ve yağmuru bol olduğu halde, onları ne yel attı ne de yağmur ıslattı. O vakitler bu eser hakkında herhangi bir şüphe ortaya çıkmamıştı. Bilginler onu yazarak çoğalttılar ve halk arasında yayıldı. Acaba, O'nun çağdaşı olan ve kendisinden ilim öğrenen bilginler, hakîkati mi kabûl ediyorlardı, yoksa câhil mi idiler? onlar, O'nun ilmi ile ʿamel ediyorlar; fazilet ve üstünlüğünü tanıyorlardı. Ancak, sonradan töreyen bir azınlık, O'na karşı susmaya ve hattâ O'nu yermeğe başlamıştır. Öncekilerin ikrârından sonra, sonrakilerin inkârına itibar edilemez. Üçüncü şahsın yermesi, yersizdir. Çünkü, bir yerde bulunan, orada bulunmayanın görmediklerini görür. Allah, onların iç gözlerini (*baṣîret*) ışıklandırsa, içlerini ve gönüllerini arıtsa, onlara iyilik ve olgunluk dileseydi; kendi kendilerini ıslâh etmekle uğraşır, başkalarıyla uğraşmazlardı. Çünkü, kendisini (*nefs*) bilen...[69] nefsin, hem kusurların kaynağı, hem de sırların doğuş yeri olduğunu bilir. Var olan her iyilik, nefsin salâhdan yüz çevirip fesâda yönelmesi yüzünden kötü görülür. Çünkü nefs, zâlim ve câhil olarak yaratılmış olup, gereksiz işlere meyleder. İnsanın böyle bir noksanı bulunduğuna, iyilik ve kötülüğünü bilmediğine göre, başkasıyla değil, kendi *ben*'ini (*nefs*) düzeltmekle uğraşmalıdır. Şair, Ne güzel demiş:

Başkalarına ders veren, hey!
Öğreteceğin yok mu kendine
Kendi beninden başlayıp önce
Onu kötülükten uzak tutsan a!
Arındı mı özün kötülükten,
Bilgesin artık
Dinlenir de sözün, uyulur görüşüne
İlâç vermektesin sayrılara
Sen sayrıyiken onlar nite sağlık bula!
Bir kötülüğü işleyerekten yasaklaman
Doğrusu, utanılacak bir şey senden yana

Bu risâlenin yazarı -Allah onu affetsin- iḫvânından birine yazdığı beyitler arasında şunları söylemişti:

---

69. Burada bir kelimelik boş yer var.

Yaşamak istersen ölümden uzak
Kendi özünü arıtmağa bak
Kula perde olan odur ancak
Nefsini eğit ki diri kalasın
Eğitilirse o, muştular ola
Başkaldırdı mı, tutsaksın duygularına.
Mülk âleminin bu da en aşağı mertebesi,
Yalnız cismine yurt olan yeri beğenip kalma!

Dolayısıyle Ḳur'ān-ı Kerīm'de insan, eksiklik ve ayıpla bir arada anılmıştır: "*Hakikat insan, hırsına düşkün sabırsız yaratılmıştır.*"[70] "*Muhakkak insan, Rabbine karşı çok nankördür*"[71] "*Sakın. Çünkü insan muhakkak azar.*"[72] "*Muhakkak insan kesin bir ziyandadır*"[73] "*İnsana nimet verdiğimiz zaman, yüz çevirip yan çizer...*"[74] "*İnsan pek acelecidir.*"[70] "*İnsanın husûmeti her şeyden fazladır.*"[76] "*İnsan, önündekini yalanlamak diler.*"[77].

Yaratıcısının tanıklığı ile İnsanın sıfatları bunlar olunca, ona yakışan, kendi ahlâkını düzeltmek ve kötülüklerle ilişiklerini kesmeğe uğraşmak olmalıdır.

Ahlâkındaki noksanlığı
Riyāżāt-ı nefs'le giderir kişi
Eksiklik, yaradılışın özünde gizli
Çakmaktaki ateş gibi
Mutluluk verilmişse insana
İyi işlerle uğraşıp kavuşur ona
Mutsuzluk verilmişse
Kötü işlere girişip ulaşır ona
İnsanın tanıkları, kendi durumlarında.
... bunun hardal tanesince olanı,
İşte doğru söz odur
Öyleyse kılavuz olan Mürşide bağlan.

İlk iki beyitten sonrakiler bu fakîre aittir.

---

70. el- Me'āric sûresi, 19
71. el- 'Ādiyāt sûresi, 6
72. el- 'Alaḳ sûresi, 6
73. el- 'Aṣr sûresi, 2
74. el- İsrā' sûresi, 83
75. el- İsrā' sûresi, 11
76. el- Kehf sûresi, 54
77. el- Ḳıyāme sûresi, 5

Kendini ve kendi kendisinin noksanlıklarını bilen, beşerî zaaflarını ıslaha çalışır. Kendi eksiklik ve ayıplarını görmeyen, başkalarının ayıplarıyla uğraşır, kemâle eremez. Şeytanlık damarının eksikliklerine boyun eğer. Böyle bir hastalığın ilâcı yoktur; çünkü ona kendisi tutkundur. Bu fakîrin şöyle bir dörtlüğü var:

Kendi derdine tutkunsa hasta
Çaresiz kalır hekim
Doğru yolu görmesini kişiye çok görmeyin
Tanrısıdır hidâyeti bildiren ona

Şeyḫ Muḥyiddîn hazretleri, *et- Tedbîrāt ul- İlāhiyye fi Iṣlāḥ ıl- Memleket il- İnsāniyye* adlı eserinde ne güzel demiştir. Şöyleki*: "*Taṣavvuf* -Allah seni sûfîlerden eylesin- yolu, ilgi çekici ve olağanüstü olup, ince sırları vardır. O, kaba (كثيف) insana değil; ancak inâyet, tasarruf, hak söz ve sadâkat sâhibi kimselere verilir. Onun öyle özellik ve sırları vardır ki, bunlar, ikrâr ve inkâr ile örtülmüştür. Biz bu mukaddimeyi mutlak olarak Tasavvuf ilmine bir giriş olarak yazdık. Çünkü, bu ilme karşı şiddetli bir tanımazlık vardır ve ona karşı olanlar, şeytanlarına uymuşlardır.

"Bilesin ki, -Allah gönlünü açsın, içini aydınlatsın- bu yol, *teslîm* ve *taṣdîḳ* üzere kurulmuştur. Hattâ, bu yol ehlinden bâzı büyükler şöyle demiştir: "*İnsan, bin sıddiyk onun zındıklığına tanıklık etmedikçe Ḥaḳîḳat'a ulaşamaz*". İmam Zeynelâbidîn hazretlerinin şu sözüne bakın:

"*Bâzı ilmin özünü açıklasam*
Puta tapanlardansın denilir bana
Nice müslümanlar kanımı helâl sayar da
İşleyecekleri en "kötü" şey, "iyilik" bellenir onlarca".

"Müslüman adını verdikleri kimselere, bu değerli ilmin inkârını şart koştular. Zan ve tahmin üzere kaldılar. Bu tutum, nasıl yadırganmaz. Hakikat ortaya çıktığı zaman, bâtıldan iz kalır mı? Bu, sâhasının dışında konuşanlar, karmakarışık düşlerden söz etmişlerdir. Görmez misiniz, Ebü'l- Ḳāsim Cuneyd hazretleri ne diyor, "Sonradan meydana gelen şey, kadîm ile karşılaştırılınca kendisinden bir eser kalmaz. Öğrendiği birkaç şeyle nefsinden konuşanla *Rabbından* ve *keşfinden konuşan* arasındaki fark ne kadar büyüktür.

---

* *et- Tedbîrāt ul- İlāhiyye* kitabının mukaddimesinde geçen bu metni, iki yazma nüshasıyla karşılaştırdık. Bu yazmalardan birisi, Şam'da Ẓāhiriyye Kütüphānesinde (bk. Tasavvuf 362), ötekisi de *el- Maḫṭūṭāt ul- ʿArabiyye Enstitüsü*'nde bulunmaktadır. Bu metinle yazmalar arasında bir kısım eksiklik ve fazlalıklar var. Bu yazmalardan, yalnızca mânayı tamamlıyacak şekilde yararlandık.

"O, *kendiliğinden konuşmuyor*". Dışarıdan delîl istemekten sakın ki, merdivenlere muhtaç olmayasın. Delîli zâtından zâtın için iste ki, zâtında Hakkı bulasın. Peygamber aleyhisselâmın Peygamberliğinin nasıl sâbit olup, O'nun, Allah'dan konuştuğunu, nefs ve hevâsından konuşmadığını, insanların ruhlarında nasıl yer tuttuğunu, insanların nasıl teslimiyet gösterdiklerini, teabbüd ve teklif vazifelerinin onlara nasıl hâkim olduğunu görmedin mi? Onlar, delîl ve illet nedir diye sormamışlardır. Sahâbîler, O'na bâzı şeyler hakkında soru sormuşlarsa da Allah, şu âyetiyle onları bundan nehy eylemiştir: "*Ey iman edenler, her şey hakkında soru sormayınız. Onlar size açıklanınca, size kötü gelebilir*[78]".

"Ey irşâd olmak dileyen kardeş, bu yolda sana bir düşman veya bir dost karşı çıkar da, "bu hususta, yani, *tarikat* bilginlerinden ve *Hakikat* ulularından anlattıkları *ilâhî ma'rifet ve Rabbânî esrar* hakkında *burhan* iste" derse, ondan yüz çevir. Bir de şu susturucu cevabı ver: "Balın tatlı oluşuna ve cimâ'ın zevkına delîl nedir? Bunların mâhiyetini bana anlat?" O, elbette, "bunlar ancak tatmakla bilinen şeylerdir, tarif edilemediği gibi hakkında delîl de gösterilemez" diye cevap verecektir. Sonra, ona başka bir misâl getir de şöyle de: "Senin elinle yaptığın bir evin olsa, içerisine hiç kimse girmese, böyle bir evin olduğu da herkesce bilinse, sonra kendi yakınlarından birini halkın gözü önünde o eve alsan, o da, evin içerisini gezip gördükten sonra gördüklerini herkese anlatsa, bir kimse kalkıp da "söylediklerinin delîli nedir" diyebilir mi? Birisi böyle bir soru soracak olursa, bunu onun ahmaklığına, beyinsizliğine verirler. Eve girip çıkan kimseye hüsn-ü zan gösterenler onun sözlerine inanırlar. Hüsn-ü zan göstermeyenlerin de inkâra hakkı yoktur. Tersine, böyle kişiler, bu işin hakikatını öğrenmek istiyorlarsa, ev sâhibine yaklaşmağa çalışmalılar ki, O, onları da içeriye alsın da önceki kişinin gördüklerini kendileri de görebilsin.

İşte, ey kardeşim, bu yüce ilim, *takvâ ile kurulan geniş bir ev* gibidir. Allah'dan korkan, O'nun emir ve yasaklarına uyan, güzel niteliklerle sıfatlanan bir kimse, bizim aklımızın alamıyacağı ve kendisine Allah'ın bağışlamış olduğu bir ilimden bahsederse, bize düşen teslimiyet göstermek, tasdik etmek, inkâr ve itirazda bulunmamaktır. Çünkü Allah teâlâ, kullarından dilediklerine kendi ilimlerinden özel olarak dilediğini verir. "*Allah, kime dilerse hikmet verir. Kendisine hikmet verilene de büyük bir iyilik verilmiştir*"[79]. Sahâbîlerin, Peygamber s.a.v.'den, sabah namazı niçin iki rek'at, öğle ve ikindi niçin dörder rek'at, akşam üç rek'at, yatsı dört rek'attır diye sordukları işitilmemiştir. Ancak, Peygamberin "*'işmet*"ini (ma'şûm oluşunu) ve doğru-

78. el- Mâide sûresi, 101
79. el- Bakara sûresi, 269

luğunu görünce, emirlerine boyun eğmişlerdir. Peygambere vâris olan ve mûcizenin peygamberliğe delâlet etmesi gibi, ilminin gerçekliğine delâlet eden takvâdan ayrılmayan kimselerden delîl ve illet sorduğunu görünce, gönlünde doğruluk sıfatının yerleşmediğini anladık. Sen bu durumda olduktan sonra, *Tasavvuf* ehlinin hallerini kendilerine bırak; sözlerinde şüpheye düşme, ve "*Rabbım ilmimi artır*"[80] diye dua et; umulur ki, Allah sana da kendi katından bir kapı açar.

Onların *ġayb*'den haber vermelerini tuhaf karşılama. Çünkü, ayna iyice parlatılır, ondaki kir pas giderse; ona bakan kişi kendisini, güzel ise güzel, çirkin ise çirkin olarak görür. Bir kişi bu aynaya bakanın gelse arkasına dursa, onun sûreti de aynada görülür ve aynaya bakan kişi, yanındakilere: "Arkamda bir insan var; kılığı, boyu posu şöyledir" diye, adamı gördüğü gibi anlatabilir. Oysa o, ötekini doğrudan doğruya görmemiştir. Ama, söylediğini doğrulamak da zarurîdir. Çünkü bu, *maḥsūs* (duyularla bilinen) bir şeydir. *Maᶜḳūl* (akıl ile kavranılan) da *maḥsūs* gibidir. Aynı şekilde, insan, ḳalb aynasına yönelir, onu *mücāhede* ve *riyāżāt* ile parlatırsa, onda *maᶜḳūlāt* ve *mükāşefe*'lere ait olan *ġayb*'leri görür, dolayısıyle *müşāhede* ettiğini söyler, gördüğünü tavsif eder.

"N'ola, bu ilim için delîl isteyen *Kitab* ve *Sünnet*'in mânalarını tam olarak bilse de, ona, bunun aklî delîli şudur diye anlatılsa. Teklife muhatap olabilecek akıla (*aḳl ut- Teklīf*) sâhip ve bu akılın zorunlu (*vācib*), mümkün (*câiz*), imkânsız (*musteḥīl*) gibi hükümlerine vâkıf olan kimse, *sûfî*'nin bu türlü sözlerini *câiz* olarak görür. Çünkü, sûfî, sözleri ile ne şeriatın rükünlerinden, ne tevhid esaslarından, ne de aklın hükümlerinden herhangi birini ortadan kaldırmaktadır. Münkir, kendi kafasından uydurup tasvir ettiği bir şekil ile kendi kendini aldatmaktadır. Onun bu inkârı, doğrudan doğruya kendisine aittir; sûfî ise, kendisine nisbet edilenden münezzehdir."

Kitabı, şu hikâye ile bitirelim: Âriflerin gözbebeği, âşıkların gönül meyvesi, bu yolun başı Şeyẖ Ḳaḍīb ul- Bān el- Mavṣılī......[81] istiğrakda onun üzerine.

..........[82] *et- Tenbīh* şârihi el- Ḳadī...........[83] Allah ona selâmet versin.

O, Musul'a geldi; arkadaşları kendisine Ḳaḍīb ul- Bān'ı anlatıp çekiştirdiler. Kadı Kemâluddin de onlara uydu. Kendisi hakkında onlar yakışık-

80. Ṭāhā sûresi, 114
81. Burada altı kelime sığacak kadar bir boşluk var.
82. Burada iki kelimelik bir boşluk var.
83. Burada üç kelime sığacak kadar bir boşluk var. Bu, "Ḳāḍī ibn Yūnus" olabilir.
Not: Eserin Türkçe çevirisinde belirtilmesi gerekli bulunmayan, yayınlayanın édition critique'le ilgili bâzı dipnotları gösterilmemiştir. (Çevirenler).

sız bir şekilde konuşurken Ḳaḍīb ul- Bān içeri girdi. O anda hepsi de susup kaldı. Bu arada Ḳaḍīb ul- Bān, Kadı Kemāluddīn'e dönüp:

– Ey ibn Yūnüs, sen Allah'ın bildiği her şeyi biliyor musun?

– Hayır.

– Ya ben, o senin bilmediklerinden isem?

Kadı Kemāluddīn durakladı ve ne söyliyeceğini şaşırdı. Ḳaḍīb ul- Bān'ın ayaklarına kapanıp öptü, ağladı ve "beni bağışla" dedi. Bunun üzerine, O da O'nu bağışladı.

Çalışmağa, Kıyâmet günü için azık hazırlamağa yönelen, kendi ayıbı onu, başkaları ile uğraşmaktan alıkoyan, böylece de, Peygamber ʿaleyhisselâmın "*Onlar uyanık, anlayışlı kimselerdir*" sözüne lâyık olanlara ne mutlu!

Hamd, Allah'a; selâm, O'nun seçtiği kullar ile onların doğru ve pâk olan (*ehl iṣ- Ṣıdḳ ve's- Ṣafā*) yakınlarına.

Bu, "Şeyḫ Muḥyiddīn'in Güzel Menkabeleri Hakkında Paha Biçilmez İnci" (*ed- Durr uṣ- Ṣemīn fī Meḥāsin iş- Şeyḫ Muḥyiddīn*) adlı eserdir. Onu, olgun (*kāmil*) ve olgunlaştırıcı bilgin, erdemli, yetiştirici, hakikat ehlinin kılavuzu, *ibâdet* ve *zühd* sâhiplerinin çırası, ârif ve muhakkık şeyhlerin şeyhi, sâlihlerin gözbebeği, bidâyet işâretlerinin anahtarı, hidâyet sırrına sâhip gönüllerin şerhi, güçlükleri açan, müşkil mâna rumuzlarını çözen mürşid şeyḫ Ebū'l-Ḥasen (ʿAli b.) İbrāhīm b. ʿAbdillah b. İbrāhīm b. Yusūf el- Ḳārī'el- Baġdādī yazmıştır. Allah, merkadini nurlandırsın, rahmet ve fütuhatını kesmesin. Âmin. Salât ve selâm Allah'ın elçisi, efendimiz ümmî peygamber *Muḥammed*'e ve O'nun *āl* ve *aṣḥāb*'ına olsun. Tanrı, bütün sahâbilerden râzı olsun.

D İ Z İ N

A

B

C

N

P

Q

R

Fiyatı: 8,— TL.